

KOLEKTIV
AUTORŮ

MĚSTA V ROZVOJI

Ekumenická
akademie

INICIATIVNÍ

HRADNÍ

BEZUHLIKOVÁ

VČELAŘSKÁ

ZEMĚDĚLSKÁ

UDRŽITELNÁ

LESNÍ

DRUŽSTEVNÍ

FEROVÁ

CYKLISTŮ

SPOLEČNÁ

OBČANSKÁ

EKOLOGICKÁ

KOLEKTIV
AUTORŮ

MĚSTA V ROZVOJI

Ekumenická
akademie

Jazykové korektury a editace: Jana Krajčířiková, Lenka Černínová
Grafika: Lukáš Silný

ISBN 978-80-87661-20-8

Obsah

Úvod / Lenka Černínová	3
Vznik a vývoj měst / Tomáš Fiala	5
UDRŽITELNÉ PŘÍSTUPY V ROZVOJI MĚST	
„Hipsters of nature“, aktivní ekologická organizace z Akkry / Beatrice Dossah	9
Vídeňské vzorové sídliště bez aut / Jiří Silný, Alexandra Uhlová	12
Participativní rozpočet v Porto Alegre	15
ZEMĚDĚLSTVÍ, SOUČÁST MĚSTSKÉHO ŽIVOTA	
Městské zemědělství na Kubě, strategie potravinové soběstačnosti / Christina Ergas	20
Včely ve městě – postřehy nejen z London School of Economics / Michaela Čermáková, Lenka Parkanová	25
Potravinové družstvo KBHFF v Kodani, Dánsko / Dana Kapitulčinová	32
Komunitní zahrada jako způsob integrace / Jan Richtr	39
Když je zákazník opravdu pán / Bára Adlerová	41
ZELEŇ VE MĚSTĚ	
Funkce zeleně ve městě / Tomáš Kroužil	44
Jakým způsobem lze využít prostor v centru Brna? Příběh Nadace Partnerství / Lenka Černínová, Pavla Sochací	48
SVĚTOVÁ HNUTÍ	
Fair trade není charita / Markéta Vinkelhoferová	50
Kampaň fairtradová města: co pro nás v Litoměřicích znamená fair trade? / Hana Tobiášová	52
Hnutí Transition Towns / Michaela Garguláková	58

ÚVOD

Lenka Černínová¹

Brožura, kterou právě otvíráte, vznikla v rámci projektu TriNet Global. Tento projekt, podpořený Evropskou unií, sdružuje partnery ze čtyř evropských zemí, České republiky, Rakouska, Německa a Dánska. Projekt usnadňuje navázání kontaktů mezi neziskovými organizacemi, drobnými a středními podnikateli, místními samosprávami a studenty a zaměstnanci vysokých škol. Nedílnou součástí projektu je také práce s veřejností. Cílem projektu je zvýšit povědomí občanů Evropské unie v oblastech globálního rozvoje a tak podpořit jejich aktivní přístup k udržitelnému způsobu života. Ekumenická akademie v rámci projektu dosáhla mnoha úspěchů. Napomohla rozšíření povědomí o globální udržitelnosti a fair trade v České republice, a tak propojila osudy lidí z globálního Jihu s globálním Severem. Projekt se také zaměřuje na sdílení zkušeností dobré praxe a zvyšování kapacit expertů, nejen proto se koordinátoři z Ekumenické akademie vydali v lednu roku 2014 spolu s projektovými partnery do Ghany, kde navštívili několik fairtradových farem a družstev. Projekt TriNet Global dále aktivně podporuje kampaň Fairtradová města, která v současné době zahrnuje devět oceněných měst České republiky a tento počet stále narůstá.

Tato brožura obsahuje široké spektrum témat cílených na možnost zapojení se místních obyvatel do aktivit měst směřujících k udržitelnosti. Na příkladech dobré praxe jak z České republiky, tak ze zahraničí lze pozorovat pestrost nápadů, jež nás obklopují.

Díky této brožuře se společně ponoříme do tajemné historie měst a seznámíme se i se současnými udržitelnými městskými přístupy. K udržitelnému rozvoji také neodmyslitelně patří otázka potravinové soběstačnosti, jež je úzce spojena s provozováním zemědělské činnosti v městském prostředí. Podob městského zemědělství je opravdu několik. Zeleninu si můžeme ve městech vypěstovat nebo ji dovážet od místních farmářů z nedalekého okolí a tak podpořit rozvoj lokální ekonomiky. Nedílnou součástí soudobých měst je také zeleň a její rozmanitá funkce, která nám poskytuje otevřené prostory pro naše volnočasové aktivity. Od udržitelných přístupů, přes městské zemědělství a funkci zeleně, se dostáváme až k příkladům světových iniciativ, jež podpořily aktivní roli veřejnosti na cestě ke globálnímu rozvoji a uvědomění si podstaty svého jednání.

Pojďme tedy tato témata společně objevit.

¹ Lenka Černínová, pracuje v Ekumenické akademii.

Vznik a vývoj měst

Tomáš Fiala¹

Za jedno z nejstarších měst světa je považováno Çatal Hüyük v Turecku, které existovalo již v roce 7500 př. n. l. a mohlo mít až 10 tisíc obyvatel. Na relativně malém území zde žili nejen zemědělci, ale i řemeslníci, obchodníci a umělci. Další města existovala v Mezopotámii, údolí Nilu, Indu a Žluté řeky. V období kolem počátku našeho letopočtu jsou dokumentovány existující poměrně velké městské aglomerace, např. *Řím* (650 000 obyvatel), indická *Patna* (350 000 obyv.) či *Babylon* (250 000 obyv.).

Během středověku se počet měst zvyšoval, ale obvykle byla poměrně malá, pouze kolem 10 tisíc obyvatel. Jednalo se většinou o hustou zástavbu na území obehnaném hradbami. Řada domů sloužila nejen k bydlení, ale i k ekonomické činnosti (řemeslné dílny, obchody). Převážná část obyvatelstva v té době byla ale stále spjata se zemědělstvím a žila na venkově. Ještě v polovině 19. století tvořili lidé žijící ve městech pouze kolem 6 % populace (i když například v severní Itálii či v Anglii to bylo až 17 %).

K výraznému zvětšování měst a růstu počtu jejich obyvatel začalo docházet až v souvislosti se zrušením nevolnictví a s rozvojem průmyslové výroby. Řada lidí se stěhuje z venkova, kde je nedostatek pracovních příležitostí, do měst. Dochází k bourání městských hradeb a postupnému obestavování městských center obytnými budovami, zprvu především v bezprostředním okolí vznikajících manufaktur či továren. Vznikají i zcela nová města v okolí nových center těžby surovin či průmyslu.

Později v důsledku zlepšení dopravních možností dochází ve městech k postupnému oddělení místa bydliště a pracoviště. Řada obyvatel, zejména s vyššími příjmy, se stěhuje do míst s nově vznikajícím pohodlnějším a modernějším bydlením na okraji měst nebo v bezprostředním okolí města. Zároveň se mění okrajové venkovské osídlení na městské. Nové průmyslové podniky a zóny se budují mimo obytné čtvrti. Roste ovšem dojíždka do zaměstnání, někdy na poměrně velkou vzdálenost.

V současné době je často hlavním trendem měst v souvislosti s pokračující globalizací vznik tzv. globálních měst (světových měst, megacities). Souvisí to nejen

¹ RNDr. Tomáš Fiala, CSc., působí na katedře demografie, Fakulta informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze.

s rozvojem dopravy a vývojem nových technologií, ale i s nárůstem vlivu ekonomických struktur na úkor státu. Hlavními důsledky jsou komercializace městských center, oddělení sfér (zón) bydlení, služeb, výroby, zábavy. Roste separace jednotlivých zón – vznikají luxusní části, chudší čtvrti, enklávy, ghetta, dochází k etnické a rasové segregaci.

Podle demografických údajů OSN žila v roce 2012 ve městech již více než polovina světového obyvatelstva. Situace v jednotlivých zemích se však poměrně výrazně liší. Zatímco v mnohých zemích globálního Severu činí podíl městského obyvatelstva více než ¾ celkového počtu obyvatel dané země (v ČR asi 72 %), v některých zemích Afriky žije stále téměř 80 % obyvatelstva na venkově.

Již od počátku vývoje měst bylo nutno řešit řadu důležitých otázek praktického rázu. Mezi omezující faktory velikosti středověkých měst patřilo množství vody na daném území, proto také jedny z prvních městských staveb byly vodovody a vodárny. Města potřebovala dostatečné zemědělské zázemí pro zásobování obyvatel. Bylo třeba řešit otázky distribuce a skladování potravin, často v omezených prostorách, zajistit vytápění a osvětlení budov, a rovněž likvidaci odpadu. Velká koncentrace obyvatel znamenala zejména v minulosti též větší riziko a horší následky epidemií či požárů. Úmrtnost ve městech byla proto v minulosti výrazně vyšší než na venkově. I v současné době přetrvávají v řadě měst problémy, například s dopravou, zejména automobilovou.

Řadu těchto problémů se postupně podařilo částečně nebo zcela vyřešit, ovšem obvykle za cenu zvýšené trvalé spotřeby energie (často z neobnovitelných zdrojů) i za cenu rostoucí ekologické zátěže. Navíc jsou města (zejména velká) z tohoto důvodu velmi zranitelná. Když například v Británii stávkující řidiči kamionů zablokovali ropné terminály, již za několik málo dní kvůli nedostatku pohonných hmot chybělo zboží v obchodech i peníze v bankomatech, přestala fungovat řada služeb. Odborné studie varovaly, že pokud by takováto situace trvala několik týdnů, ekonomické důsledky pro společnost by mohly být katastrofální a jejich náprava by si vyžádala řadu měsíců nebo i let.

Růst a rozvoj měst může mít v některých případech nepříznivé důsledky pro okolní regiony. Například pro zajištění dostatečného zásobování Prahy vodou byla v 70. letech vybudována velká vodní nádrž na řece Želivce. Při její výstavbě bylo zbouráno několik obcí, zhoršeno dopravní spojení, velká oblast dřívě sloužící k rekreaci a odpočinku uzavřena pro veřejnost, což znamenalo velké omezení rozvoje řady obcí.

Zajímavý názor (týkající se nejenom rozvoje měst) vyjádřila již před téměř 50 lety americko-kanadská novinářka, spisovatelka a aktivistka Jane Jacobsová. Ve

své knize *Ekonomie měst*² se zabývá otázkou, proč se některá města rozvíjela, zatímco jiná stagnovala. Za příčinu považuje narůstající rozpory mezi (ekonomickou) efektivitou a rozvojem. Jako příklad „efektivního“ města uvádí Manchester, kde byl ve své době velmi rozvinutý textilní průmysl, který se postupně stal zcela dominantním způsobem činnosti a zajišťoval po určitou dobu prosperitu i rozvoj. Avšak později, když textilní továrny začaly vznikat i jinde, v Manchesteru nebylo nic, co by ztráty trhů kompenzovalo, a město začalo stagnovat. Podobný osud postihl i řadu jiných měst, kde byla ekonomická činnost zaměřena převážně na jedno odvětví (těžba, těžké strojírenství) a po jeho útlumu došlo ke stagnaci či dokonce snižování počtu obyvatel města. Počet obyvatel Detroitu (zaměřeného převážně na automobilový průmysl) se během posledních 50 let snížil na polovinu a během tohoto století dále výrazně poklesl. Některé části jsou zcela vyliďněny, je zde vysoká míra chudoby, nezaměstnanosti a kriminality.

Jako opačný příklad se uvádí Birmingham, kde existovala kromě několika velkých podniků řada menších provozoven často s rozdílným sortimentem, takže nedocházelo k jejich „efektivnímu“ slučování. Toto město se proto později snažilo vyrovnat s ekonomickými změnami ve světě a jeho rozvoj pokračoval.

Přílišné zaměření na ekonomickou efektivitu (co největší objem výroby s minimálními náklady) totiž vede k unifikaci i k omezování zásadních inovací, které jsou často považovány z ekonomického hlediska za příliš riskantní. Pro stavební firmy je neefektivnější budovat jednotvárné řady stejných budov, velké a zavedené firmy považují malé konkurenty za ohrožení své efektivity a snaží se je různými způsoby omezovat či likvidovat, velký supermarket je považován za mnohem efektivnější než řada malých obchodů, za neefektivnější investici kapitálu je považována jedna nebo několik málo velkých půjček již zavedeným firmám místo řady drobných půjček menším nově vznikajícím subjektům.

Přítom předpokladem rozvoje (chápaného nikoli jako kvantitativní růst, ale jako kvalitativní změny) je obvykle řada projektů a pokusů, z nichž mnohé jsou zprvu neúspěšné, tedy z ekonomického hlediska velmi neefektivní, ale některé později přinesou důležitou a tolik potřebnou změnu.

Americký fyzik Fritjof Capra ve své knize *Bod obratu*³ vidí řadu problémů současné civilizace jako *krizi vnímání*. Podotýká, že tak jako moderní fyzika nemůže vycházet pouze z „klasického“ Newtonovského pojetí, nemůžeme se snažit dnešní problémy (nejen měst) řešit pouze ekonomicky a technologicky. *„Žijeme dnes v globálně propojeném světě, kde všechny biologické, psychické, sociální a ekologické jevy jsou na sobě navzájem závislé. Pro popis tohoto světa je nutný*

2 Jacobsová, 2012

3 Capra, 2002

ekologický úhel pohledu, který karteziánský svět nenabízí,“ uvádí v předmluvě ke své knize.

V současnosti jsou dle mého názoru nejzávažnější výzvou otázky zastavení dalšího znečišťování a ničení životního prostředí. Další rozvoj (měst i venkova) by měl směřovat nikoli k pokračující snaze vyrábět stále více a levněji, ale vyrábět postupně méně a přitom efektivněji (tj. s nižší potřebou energie a neobnovitelných zdrojů) při zachování přiměřené materiální úrovně všech obyvatel a snižování sociálních rozdílů nejen uvnitř jednotlivých zemí, ale především mezi zeměmi globálního Severu a globálního Jihu, tj. zlepšení sociální situace těch nejchudších vrstev obyvatelstva. Je přitom zářející, že zatímco v demografii je již běžně považován populační růst za nebezpečí nebo dokonce ohrožení budoucnosti naší planety, mainstreamové ekonomické teorie stále hovoří o nutnosti dalšího ekonomického růstu a jeho rizika podceňují či bagatelizují.

Je proto na místě hledat nejen nové možnosti fungování měst, ale i nový obsah ekonomie jako vědy. Původ slova ekonomie pochází ze starořečtiny (oikos – dům, nomos – zákon). Ekonomii tedy můžeme rozumět vědu zabývající se hospodařením v domácnosti. Pokud v dnešní globalizované době považujeme za naši domácnost celou naši planetu, měli bychom současný způsob našeho hospodaření výrazně změnit. V zájmu našem, ale především v zájmu budoucích generací bychom v zemích globálního Severu již neměli věnovat tolik pozornosti dalšímu růstu a zvyšování zisku, ale naopak postupnému snižování spotřeby surovin a energie a omezování negativních dopadů ekonomické činnosti na životní prostředí. Je třeba hledat cesty směřující k rovnoměrnějšímu rozdělování produkce, prodlužování životnosti výrobků, snižování objemu dopravy a podpoře lokální ekonomiky.

Fritjof Capra se domnívá, že hlavní překážky nutných změn nejsou technické, nýbrž politické. Je proto otázkou, zda jsou fundamentální změny možné v rámci současného ekonomického systému. Pokud ne, jakým způsobem lze tento systém postupně měnit? Východiskem může být naplňování apelu: „Mysli globálně, jednej lokálně.“ Můžeme například zakládat různé iniciativy, podílet se na jejich činnosti, usilovat o větší možnosti ovlivňovat život ve svém bezprostředním okolí (například formou participativních rozpočtů či referend), prostě dělat věci jinak než dosud. Zatím v našem bezprostředním okolí, v našem městě (či vesnici).

Literatura

1. Jacobsová J. 2012. *Ekonomie měst*. Přeložila Sylva Ficová. MOX NOX
2. Capra F. 2002. *Bod obratu. Věda, společnost a nová kultura*. Přeložil Miroslav Štýs. DharmaGaia a Maťa

UDRŽITELNÉ PŘÍSTUPY V ROZVOJI MĚST

„Hipsters of nature“, aktivní ekologická organizace z Akkry

Beatrice Dossah¹

Organizace „Hipsters of Nature“ je komunitou mladých lidí pocházejících z Ghany. V roce 2013 se Beatrice Dossah² rozhodla založit tento aktivní spolek lidí postavený na tradičním symbolu západní Afriky „Adinkra“ („poklad matky Země“). Jejich mottem je „keep the planet cool“ (udržuj planetu v pohodě).

Jak to u nás v organizaci chodí?

Naše organizace „Hipsters of Nature“ se skládá z výkonného výboru, jenž tvoří šest členů. Tito členové se schází čtyřikrát měsíčně, kde plánují aktivity pro své současné i budoucí projekty a programy. Dnes je náš tým doplněn o pět dobrovolníků. Financování organizace je závislé na sponzorských darech, které nám poskytují především velké firmy, a na příspěvcích jednotlivých členů komunity.

Jaké problémy řešíme?

Naše mise směřuje k řešení environmentálních problémů v Ghaně. Hlavními úskalími Ghany jsou znečištění způsobené nedostatečnou a nesprávnou recyklací plastů, „deforestation“ (odlesňování) a elektronický odpad. Proto společně se skupinou mladých lidí nacházíme kreativní a udržitelná řešení těchto problémů.

1 Beatrice Dossah, environmentální aktivistka a zakladatelka organizace Hipsters of Nature.

2 Více o Beatrice Dossah: Rozhovor s Beatrice Dossah na Rádiu Wave; Hipsters of Nature o ekologii v Africe: Musíte jít za lidmi na ulici. Dostupné na: www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/hipsters-of-nature-o-ekologii-v-africe-musite-jit-za-lidmi-na-ulici--1504876.

Zaměřujeme se především na:

- Kampaň proti znečišťování životního prostředí plasty.³ Tato iniciativa je zaměřena na využití plastů pro tvorbu oblečení, tašek či jiných módních doplňků.
- Podporu třídění odpadů a posílení role mladých lidí, kteří zjišťují, že plasty nepatří pouze do odpadkového koše, ale lze je využít také jiným, kreativnějším způsobem.
- Sdílení aktuálních zpráv o environmentálních otázkách projednávaných na území Ghany a stálá podpora řešení problémů životního prostředí na blogu a sociálních sítích.

Aktuální zaměření projektů

V současné době podporujeme tři hlavní projekty, které jsou zaměřeny na kreativitu jejich účastníků v oblasti životního prostředí.

Podporujeme tyto projekty:

- Výstavba ekologického hřiště: Organizujeme workshopy pro školy na téma třídění odpadu. V rámci workshopu se společně se žáky kreativně rozvíjíme. Vytváříme například dětská hřiště z plastových lahví a pneumatik. Vyrobili jsme také několik obrovských „lahví“ z drátěného pletiva, rozmísili jsme je po městě a nyní slouží jako kontejnery na plasty.
- Oslava Světového dne životního prostředí: Naše organizace „Hipsters of Nature“ oslavuje Světový den životního prostředí od roku 2014. Letos jsme ho oslavili 5. června - jak jinak než ve studentském prostředí. Pro náš program jsme vybrali deset základních a juniorských vyšších škol.⁴ Do vybraných škol jsme umístili celkem čtyři odpadkové koše pro třídění plastů, organického materiálu, papíru a směsného odpadu. Při této příležitosti jsme se neformálně sešli a uspořádali relaxační workshop, který zahrnoval různé recyklační aktivity a práci s použitelným druhem odpadu. Společně přátelské setkání zahrnovalo kreativní zpracování odpadků, které by jinak skončily na skládce. Děti si vyráběly nákupní tašky ze starých triček, přenosné zahrádky

³ Více informací na webových stránkách organizace: <https://hipstersofnature.wordpress.com/>.

⁴ Systém vzdělávání v Ghaně: základní škola (6 let), juniorská vyšší škola (3 roky), seniorská vyšší škola (3-4 roky), univerzita - bakalář (4 roky).

z plastových lahví a další. V rámci workshopu proběhla studentská soutěž o nejlepší báseň zaměřenou na Světový den životního prostředí a o nejlépe umělecky zpracovaný odpadkový koš. Mezi sponzory zaštiťující tuto akci patřili PricewaterhouseCoopers, Qualiplast Limited, 4 FairLife and Afia Beach Hotel in Ghana.

- Pořádání „eko-koncertů“ a promítání „eko-filmů“: Pro studenty také organizujeme koncerty, recitály a promítání filmů o životním prostředí. Muzikanti a básníci zpívají a recitují o problematice životního prostředí.

Jaké projekty plánujeme do budoucna?

- Anti-plastová kampaň: Zásadním problémem ghanského životního prostředí je znečištění způsobené plasty. Tento fakt vyvolal ohlasy i na místech, jako je Ministerstvo životního prostředí, vědy, technologie a inovací, které mluví o zákazu užívání plastů, pokud bude problém nadále přetrvávat. Naše malá organizace „Hipsters of Nature“ pomáhá nastartovat tuto ghanskou anti-plastovou kampaň, kde prosazujeme např. zavedení udržitelných (znovu použitelných) nákupních tašek. Dále vytvoříme petici pro místní obyvatele, která je cílená právě proti používání jednorázových nákupních tašek a proti dalším činitelům způsobujícím znečištění plasty.
- Volný den pro automobily: Plánujeme zorganizovat akci pod názvem „Car free day“ v Akkré, hlavním městě Ghany, abychom řidičům ukázali nezbytnost cyklistiky v současném světě. V rámci projektu dojde k několika workshopům zaměřeným na bezpečnost chodců a cyklistů a na uvědomění si, jakým způsobem může úbytek dopravních prostředků Akkré pomoci na cestě ke zlepšení kvality ovzduší a bezpečnějšímu a zdravějšímu městskému prostředí.

Velmi oceňujeme přízeň našich „facebookových“⁵ a „twitterovských“⁶ fanoušků. Vítejte sdílení zkušeností, nových myšlenek a sponzorských příspěvků, jež nám pomáhají šířit naše ekologické vize a cíle.

5 www.facebook.com/hipstersofnature/?fref=ts

6 www.twitter.com/hipstersghana

Vídeňské vzorové sídliště bez aut

Jiří Silný¹, Alexandra Uhlová²

V žebříčcích měst, kde se žije nejlépe, se Vídeň pravidelně řadí na přední místa. Podle americké společnosti Mercer³ bývá dokonce první (Praha skončila letos na 68. místě). Mohou za to přiměřené ceny bydlení, rozvinutý systém veřejné dopravy, dostupnost zdravotní péče a bohatá kulturní nabídka. Vídeň, kterou už po desetiletí řídí sociálnědemokratičtí starostové, má už předválečnou tradici rozsáhlé výstavby obecních bytů, dostupných i pro občany s nižšími příjmy. To nepochybně napomáhá i úspěšné integraci velkého množství Vídeňanů pocházejících ze všech koutů bývalé monarchie i z celé dnešní globální vesnice.

Vedle řady vyhlášených tradičních kaváren a restaurací ve Vídni najdete i takovou pozoruhodnost, jako je pákistánská restaurace „Der Wiener Deewan“,⁴ kde za jídlo, které si vyberete, zaplatíte tolik, kolik sami uznáte za vhodné. Koncept, který počítá s férovostí zákazníků, funguje v této restauraci již řadu let a stále se vyplácí.

Kromě církevních a imperiálních staveb minulosti se Vídeň může pochlubit i světoznámými stavbami výtvarníka a architekta Friedensreicha Hundertwassera, který byl inspirován vídeňskou secesí. Jeho stavby prorostlé stromy a keři demonstrují úzký vztah k přírodě. Hodí se tak k té stránce města, která vedle kultury a sociálních ohledů myslí i na ekologickou udržitelnost.

Na počátku devadesátých let se začalo i ve Vídni, stejně jako např. v Brémách nebo Freiburgu, uvažovat o částech města bez automobilů. Ve Vídni se o to sazoval zejména tehdejší radní, příslušník Strany zelených, Christoph Chorherr a jeho snaha byla nakonec úspěšná.

Od roku 1994 měli obyvatelé Vídne možnost přihlásit se o byt v plánovaném novém vzorovém sídlišti bez aut ve čtvrti Florisdorf. Zájem byl od počátku opravdu veliký. V roce 1994 se uskutečnila architektonická a stavební soutěž, kterou vyhrál tým architektů Cornelia Schindler a Rudolf Szedenik a sdružení

1 Jiří Silný: ředitel Ekumenické akademie.

2 Alexandra Uhlová, redaktorka Deníku Referendum.

3 MERCER, 2015

4 Více na webových stránkách restaurace: <http://deewan.at/>

firem GEWOG.⁵ Pro úspěšné zahájení výstavby bylo však zapotřebí upravit dosavadní stavební zákon.

Vznik prvního vídeňského sídliště bez parkovacích míst umožnila změna příslušného zákona v roce 1996, ke které došlo právě v souvislosti se stavbou sídliště.⁶ Developeři se již od této chvíle nemuseli řídit pravidlem: k jedné bytové jednotce je přiřazeno jedno parkovací místo (1:1), nový zákon umožnil proporcionální změnu na 1:10. Toto pravidlo bylo v r. 2004 rozšířeno i o podmínku⁷ pojednávající o nutnosti zavedení alternativního dopravního řešení - dostupnost veřejné dopravy, zřízení prostor pro parkování kol a zprostředkování „car-sharingu“ (sdílené využívání aut).⁸ Každý z budoucích nájemníků se musel v nájemní smlouvě zavázat, že nebude vlastnit ani trvale užívat automobil. V roce 1998 bylo uděleno stavební povolení a zahájeny konstrukční práce. Postupně vzniklo 244 bytových jednotek v devíti různých typech domů, přičemž se kladl vysoký důraz na ekologickou a sociální stránku prostoru.⁹

Už během procesu stavebních příprav byli budoucí nájemníci do rozhodování o podobě sídliště zapojeni a měli tak možnost se ještě před jeho dokončením vzájemně poznat. Sídliště má nadstandardní kvalitu tepelné izolace, je vybaveno solárními kolektory na ohřev teplé vody i fotovoltaikou a využívá užitkovou vodu ze studně. Díky finančním a prostorovým úsporám z parkovacích míst vznikl také velký počet společných prostor na střeších a ve dvoře. Funkčně i esteticky vysoce kvalitní byty jsou v konceptu propojeny s maximálním využitím zeleně ve vnitrobloku, v popínavých rostlinách na zdech i zeleně na balkónech, terasách a pavlačích. Mimo atraktivní společné prostory byly také v místě vybudovány „bikeporty“ (stojany pro kola opatřená zámekem). Důležitou součástí sídliště se také stal centrální obchod, který sdružuje různé dodavatelské subjekty, a tak nabízí dostupnost věcí každodenní spotřeby (nápoje, mycí a čistící prostředky a další).¹⁰

Dále lze ve společných prostorách najít místa pro dětské aktivity, společenské místnosti, saunu, dílnu, opravnu kol, veřejnou prádelnu apod. Ve 24 garážích, které bylo nutné postavit, dnes parkují kola, mopedy, několik motocyklů, náradí k údržbě a jedno sdílené auto (car-sharing). Stavba vzorového sídliště byla dokončena v roce 1999, v následujícím roce bylo již 80 % bytových jednotek pronajato.¹¹

5 Greening the cities, 2012

6 Zientek, 2008

7 "Gesetz über Anlagen zum Einstellen von Kraftfahrzeugen und über Tankstellen in Wien (Wiener Garagengesetz)", 2004

8 Zientek, 2008

9 ibid.

10 ibid.

11 ibid

Více informací o sídlišti lze najít na stránkách www.autofrei.org

Za dobu své existence sídliště prokázalo, že je dobrým místem k životu, nejen místem na přespaní. Panuje tu čilý společenský ruch, konají se trhy, koncerty, oslavy. Sídliště je cílem řady exkurzí a také se stalo předmětem několika vědeckých studií. Všechny zaznamenávají intenzivní společenský život sídliště a samozřejmě se zajímají o dopravní chování obyvatel. Není překvapením, že pro obyvatele sídliště bez aut je nejobvyklejším dopravním prostředkem jízdní kolo.

Pracovní skupiny z řad nájemníků se starají o správu a péči o společné prostory. Existuje zde i volená rada, která rozhoduje o věcech společného zájmu. Společný řád klade důraz na možnost participace a ohled na zájmy všech a každého. Rozhodovací procesy počítají i s řešením nevyhnutelných konfliktů. Řeší se například otázka klidu, protože hustota osídlení v sídlišti je vysoká a tím roste i možnost se vzájemně rušit hlukem. Množství společných prostor vyžaduje odpovědný přístup a ohleduplnost k ostatním uživatelům. Obyvatelé sídliště jsou se svým bydlením nadprůměrně spokojeni. Od roku 2010 mohou nájemníci získat byty do osobního vlastnictví. Možná, že právě slovo ohleduplnost – k přírodě, k sobě navzájem, k historickému dědictví i k příchozím, vystihuje to zvláštní „něco navíc“, co dodává kvalitu života současné Vídně. To je dobrý základ pro řešení současných i budoucích problémů a směřování rozvoje města a jeho obyvatel.

Literatura

1. MERCER. 2015. 2015 Quality of living rankings: Vienna tops the list again. Dostupné na: <https://www.imercer.com/content/quality-of-living.aspx>
2. Greening the cities. 2012. Project: Car-free housing (“Autofreie Mustersiedlung”) Dostupné na: <https://greeningthecities.files.wordpress.com/2012/07/projectexamplegreensuccessesaustria.pdf>
3. Zientek J. 2008. Car-free model housing project in Florisdorf, Vienna, Austria. Dostupné na: http://www.add-home.eu/docs/FGM_Vienna_Florisdorf_ADDHOME.pdf

Participativní rozpočet v Porto Alegre

Redakčně upraveno, autor neznámý¹

Porto Alegre

V brazilském městě Porto Alegre vznikl participativní rozpočet na přelomu 80. a 90. let. Na začátku 21. století se prostřednictvím participativního rozpočtu rozhodovalo již o zhruba 160 mil. USD a účastnilo se jej zhruba dvacet tisíc obyvatel. Úspěch procesu v zapojení veřejnosti a přesměrování finančních zdrojů do méně rozvinutých oblastí města vedl k celosvětovému rozšíření participativního rozpočtu, který byl v roce 1996 oceněn na konferenci OSN Habitat jako dobrá praxe v oblasti městské správy.

Kontext

Na konci 80. let se město nacházelo, ač s relativně vyšší životní úrovní ve srovnání s řadou jiných měst Brazílie, v komplikované ekonomické situaci. Městskému rozpočtu hrozil bankrot. Státní měna trpěla vysokou mírou inflace. Společnost omezovaly rozvinuté klientelistické vazby a korupce. V důsledku neutěšené situace se k moci dostala strana Partido dos Trabalhadores (dále PT), mezi jejíž hlavní programové cíle patřila tzv. inverze priorit a účast obyvatel na rozhodování. Brazilský systém zastupitelské demokracie se přitom na úrovni obcí a měst vyznačoval, a stále vyznačuje, silnou pozicí exekutivy v čele se starostou. PT získala v roce 1989 právě klíčový post starosty. Její snahy zavést participativní rozpočet byly podpořeny také některými představiteli podnikatelské obce. Pro ně, po zhruba roční finanční konsolidaci městského rozpočtu v důsledku státní rozpočtové reformy vedoucí k decentralizaci určení výše některých daní na úrovni měst a obcí, představovala vláda nový potenciální zdroj příjmů. Porto Alegre charakterizovala také organizovaná občanská společnost (sousedské organizace), a to především v oblastech s nedostatečně rozvinutou základní infrastrukturou, které byly politickými elitami dlouhodobě přehlíženy. Participativní rozpočet v Porto Alegre tak nebyl jen důsledkem výměny politické reprezentace, ale do značné míry také důsledkem aktivity místní

¹ Článek byl převzat z Portálu o Participativním rozpočtu a redakčně upraven. Článek lze najít zde: <http://participativnirazpocet.cz/article/projekt-porto-alegre>.

občanské společnosti. Dalšími pozitivními faktory, které přispěly k úspěšnému rozvinutí participativního rozpočtu, byla loajalita úředníků, kteří se hned zpočátku nemalou měrou podíleli na organizaci setkání v místních komunitách.²

Administrativní reformy

Úspěchy se zaváděním participativního rozpočtu byly doprovázeny, mimo jiné, také administrativní reformou. PT přistoupila k organizační reformě místní správy. Vzniklo plánovací oddělení GAPLAN (Gabinete de Planejamento), přímo podléhající starostovi, které se stalo řídicím a koordinačním orgánem celého procesu. Město také zavedlo projektový systém managementu, který zajistil přehledné informace o zacházení s rozpočtovými zdroji města a o dílčích projektech. V neposlední řadě bylo založeno oddělení komunitních vztahů (CRC, Coordenação de Relações com a Comunidade), jehož pracovníci, vyčlenění pro jednotlivé regiony, měli za úkol mobilizaci místních obyvatel a sdružení.

Struktura procesu

Struktura procesu v Porto Alegre je komplexní a založena na zásadě zapojení občanů do procesu formulování rozpočtových priorit s přímou rozhodovací pravomocí a nástroji pro následnou kontrolu. Jádrem tvoří tzv. participační pyramida skládající se ze čtyř základních úrovní: 1. shromáždění na úrovni sousedství, která jsou otevřena všem obyvatelům se zájmem o účast, 2. regionální a tematická shromáždění, 3. regionální a tematická fóra delegátů a 4. městská rozpočtová rada.

- 1. Sousedská shromáždění** slouží jako nejnižší úroveň a místo setkání účastníků. Jsou na nich formulovány základní požadavky daných lokalit a sousedství, které jsou pak prezentovány na vyšší úrovni. Účast není omezena, je otevřena všem zájemcům. Místní organizace a občanská sdružení nemají žádné výhody, vyjma možnosti mobilizace svých členů a sympatizantů a odpovědnosti za organizaci jednotlivých setkání.
- 2. Regionální shromáždění**, kterých je celkem 16 (dle regionů, které ovšem přesně neodpovídají jejich administrativním hranicím), mají několik hlavních funkcí: hlídají jednání administrativy, stanoví pořadí priorit sousedství a regionů, volí zástupce do 16 regionálních rozpočtových fór a volí dva

² Abers RN. 2000

radní do městské rozpočtové rady. Počet zástupců v regionálních fórech zástupců se určuje na základě počtu účastníků sousedských setkání, čímž je zajištěno maximální zapojení obyvatel. Naopak na úrovni města jsou všechny regiony, bez ohledu na svou populační, územní velikost nebo stupeň zapojení veřejnosti, reprezentovány shodně.

3. Regionální fóra zástupců slouží k formulaci seznamu upřednostňovaných projektů, které jsou definovány na sousedských shromážděních. Dále jsou zodpovědná za vyjednávání a monitoring implementace projektů administrativou města. Všechna setkání jsou otevřená občanům, ale hlasovat mohou pouze vybraní zástupci, jejichž mandát je jednorozční a jejichž aktivity jsou hlídány ostatními občany. Tímto prvkem se systém participativního rozpočtu odlišuje od tradičního brazilského zastupitelského systému demokracie.

4. Městská rozpočtová rada je orgánem, který formuluje hlavní pravidla procesu. Používá sadu pravidel rozdělení zdrojů na jednotlivé projekty předložené regionálními a tematickými rozpočtovými fóry. Zdroje městského rozpočtu dostupné pro jednotlivé oblasti priorit jsou rozděleny mezi regiony podle následujících kritérií: 1. seznam priorit jednotlivých regionů a tematických okruhů, 2. populační velikost, 3. kvalita infrastruktury a služeb v daném místě.³ Rada váhu jednotlivých kritérií stanoví také pro následující rok. Tyto kompetence vykonává ve spolupráci s administrativou města. Jako pojistka proti zneužití pravomocí slouží zásada, že radní mohou být zvoleni do funkce vždy jen ve dvou po sobě následujících obdobích a jsou odvolatelní. Zasedání jsou otevřená veřejnosti, která má pouze možnost pasivní účasti. Rada prezentuje konečný návrh rozpočtu participativního rozpočtu starostovi, který zajišťuje jeho schválení legislativou města.

Tematický proces se skládá z tematických shromáždění a tematických fór zástupců. Tato část procesu přitahuje méně pozornosti veřejnosti, pravidelně se jí účastní méně obyvatel. Na shromážděních a fórech jsou formulovány dlouhodobější projekty a priority politik týkající se obvykle celého území města. Hlavními oblastmi jsou: doprava, územní plánování, zdravotnictví, sociální služby, školství. Na každém tematickém shromáždění jsou voleni dva zástupci do Městské rozpočtové rady. Účastníci komunikují s administrativou města intenzivněji, než je tomu v případě účastníků sousedských a regionálních shromáždění a fór.

³ Baiocchi, 2003: 47

Složení účastníků

Předpokladem některých teorií účasti veřejnosti na rozhodování je, že pokud se naskytne možnost podílet se na veřejném dění, jsou to obvykle muži s lepším socioekonomickým postavením (dle příjmu a vzdělání), kteří této příležitosti využívají více než jiné skupiny (ženy, lidé s horším vzděláním a nižším příjmem). Participativní rozpočet v Porto Alegre je příkladem, v jehož rámci se tyto předpoklady nenaplnily zcela dle očekávání. Regiony s obyvatelstvem s nejnižšími příjmy představovaly 12 % celkové populace Porto Alegre, tvořily však 33 % všech účastníků regionálních shromáždění. Naopak účastníci z regionů převážně střední třídy s celkovou populací zhruba 37 % města tvořili „jen“ 19 % celkového počtu účastníků regionálních shromáždění. Ta přitom představují nejdůležitější prostor pro mobilizaci veřejnosti.⁴ Naopak více byly reprezentovány skupiny s vyšším příjmem na tematických shromážděních a ve volených, jak regionálních, tak tematických fórech. Z hlediska pohlaví byly ženy na nejnižších úrovních participace (shromážděních) zastoupeny zhruba z poloviny, tedy proporcionálně. Ve volených orgánech pak tvořily menšinu. Funkce, které zastávaly v případě zvolení, byly obvykle „méně“ prestižní než role, které zastávali muži.⁵

Dosažené výsledky

Zatímco v době předcházející zavedení participativního rozpočtu v Porto Alegre byly investovány značné prostředky do nákladných a viditelných projektů, zavedení participativního rozpočtu vedlo k redistribuci zdrojů ve prospěch menších projektů v oblastech s nedostatečně rozvinutou infrastrukturou. V těchto oblastech vznikaly nové školy a školky, byly vyasfaltovány silnice a zlepšila se tak dopravní dostupnost veřejné dopravy, do řady míst byla zavedena pitná voda a kanalizační systémy atd. Kromě samotných investic participativní rozpočet vedl k rozvoji občanské společnosti, aktivizaci místních obyvatel, vzniku nových spolků, sdružení a iniciativ. Administrativa byla nucena realizovat reformu veřejné správy a zlepšit efektivitu jejího fungování.⁶

Od devadesátých let se participativní rozpočet v Porto Alegre vyznačuje stále rostoucí angažovaností místních obyvatel. V posledních letech došlo k několika změnám vedoucím k úspěšnému zapojení mladých účastníků a odborníků. Od r. 2012 zaznamenal participativní rozpočet nejvyšší míru participace, kdy se

⁴ Abers, 2000: 124

⁵ Abers, 2000: 127-129

⁶ Dialog Global no 25, 2010

rozhodování účastnilo celkem 1,3 milionů obyvatel, z nichž 200 000 se na plánování podílelo online.⁷ Tento nový trend vytváří úrodnou půdu pro budoucí rozvoj participativního rozpočtu ve městě.

Porto Alegre není jediným městem v Brazílii, které začlenilo participativní rozpočet do svého programu. V roce 1989 tento systém užívalo 13 měst. V roce 2001 jich bylo již více než sto. V současné době se k PR hlásí více než 1500 měst ve světě. Participativní rozpočet integrovala do svého programu některá evropská města, dále města v Austrálii, Číně, Japonsku, Koreji, USA, Dominikánské republice, Peru, Indii a dalších zemích. V Africe je rostoucí popularita participativního rozpočtu podpořena např. možností hlasování pomocí SMS.⁸ Koncept participativního rozpočtu tak otvírá cestu široké veřejnosti, která dává najevo svůj zájem o chod svého města.

Literatura

1. Abers RN. 2000. *Inventing Local Democracy: Grassroots Politics in Brazil*. Boulder and London: Lynne Rienner. Boulder.
2. Baiocchi G. 2003. *Radicals in Power: The Workers' Party and Experiments in Urban Democracy in Brazil*. Zed Books Ltd. New York. str. 47
3. Dialog Global no 25. 2010. *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.
4. Spada P, Gilman HR. 2015. *Brazil's Democratic Innovations In: Foreign Affairs: Budget for the people*. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2015-03-11/budgets-people>

⁷ Spada a Gilman, 2015

⁸ ibid.

ZEMĚDĚLSTVÍ, SOUČÁST MĚSTSKÉHO ŽIVOTA

Městské zemědělství na Kubě, strategie potravinové soběstačnosti

Christina Ergas¹

Zemědělství většiny rozvojových zemí se dnes ve stále větší míře podřizuje potřebám globálního trhu. Zatímco obyvatelstvo často strádá nedostatkem potravin, na polích se pěstují především plodiny na export. Mechanizace a modernizace zemědělství vede ve většině těchto zemí především k nezaměstnanosti, k závislosti na dovozu nezbytných vstupů a k devastaci životního prostředí. K tomuto chmurnému vývoji se však v posledních letech objevila zajímavá alternativa, a to překvapivě na Kubě. Kubánská zemědělská revoluce zaujala lidi na celém světě. Vznikl zde totiž model zemědělství, jež umožňuje dosahovat soběstačnosti a zároveň bojovat proti neokolonialistickým rozvojovým projektům. Ten přináší inovace v oblasti zemědělské ekologie a alternativu vůči klasickému monokulturnímu hospodářství. Je také příkladem toho, že zemědělství může být v souladu s ochranou životního prostředí. Následující článek vychází z knihy *Sustainable Urban Agriculture in Cuba* od Sinana Koonta, jenž se zaměřuje právě na kubánské zemědělství.

Změny v zemědělském systému na Kubě

Kuba je uznávána za velmoc v oblasti městského zemědělství. Kubánská národní skupina pro městské zemědělství (Cuban National Group for Urban Agriculture) definuje městské zemědělství jako výrobu potravin v rámci městských a příměstských obvodů za užití metod využívajících vzájemných vztahů mezi člověkem, plodinami a zvířaty a za užití městské infrastruktury se stabilními pracovními silami. Výsledkem je celoroční produkce rozmanitých plodin a chov

¹ Christina Ergas, v současnosti působí jako hostující odborný asistent na univerzitě Willamette. Z originálu přeložila Iveta Lysoňková. Článek vyšel v prosincové Solidaritě roku 2013 (č. 85). Redakčně kráceno.

zvířat založený na udržitelných metodách. Ty dovolují recyklaci surovin, které by byly v jiném systému promrhány. V roce 2007 městské zemědělství tvořilo přibližně 14,6 % zemědělské výroby na Kubě. Téměř celé městské zemědělství je organické, což znamená, že neužívá chemická hnojiva.

Kubánská ochrana životního prostředí a zemědělské inovace si získaly nemalé uznání. V roce 2006 sestavil Světový fond na ochranu přírody zprávu (Sustainability Index Report), v níž se tvrdí, že jedinou zemí, která žije dlouhodobě udržitelným způsobem, je Kuba. Tento ostrovní stát je zvláště chválen za kroky, které podnikl v rozvoji městské potravinové výroby.

Městské zemědělství je na Kubě významné i přesto, že Kuba není plně potravinově soběstačná. Je však jedinou zemí, která vyrábí většinu svých potravin sama a užívá k tomu agroekologické techniky výroby. Kromě toho většina vyrobených potravin slouží místním potřebám. Konečným důsledkem je světové prvenství v nejkratším dodavatelském řetězci mezi výrobcem a zákazníkem.

Zatímco většinu kalorických potravin a proteinů Kuba dováží, co se týče městského zemědělství, vzrostla jak bezpečnost potravin, tak soběstačnost v oblasti rostlinné výroby. V roce 2005 se na Kubu dováželo 60 až 70 % potravin, které stály přibližně 1,5 až 2 miliardy USD ročně. Avšak v Havaně a jejím okolí se městskému zemědělství podařilo svou výrobou pokrýt 60 až 90 % spotřeby potravin a využít k tomu asi 87 000 akrů půdy. Kubánci zrealizovali různé formy městského zemědělství, jako např. využití zahrad, zalesňovacích projektů a v malém měřítku také užití hospodářských zvířat. V roce 2010 žilo 75 % Kubánců ve městech, přičemž město je definováno jako obec s počtem obyvatel nad 1000 lidí. Z toho vyplývá, že městská výroba potravin je praktická a vysoce účinná v zásobování svých obyvatel.

Vývoj zemědělství na Kubě

K těmto změnám ovšem nedošlo znenadání. Po revoluci roku 1959 a následném uvalení embarga Spojenými státy byla Kuba závislá na Sovětském svazu. Kubánci se úzce zaměřili na průmyslovou velkovýrobu třtinového cukru, který směňovali se Sovětským svazem za ropu a zahraniční měnu. Ekonomika tak byla vázaná na vysoce výnosnou výrobu třtinového cukru. Jenže takovýto typ zemědělství se točil v bludném kruhu, neboť pro jeho realizaci bylo nutné dovážet agrochemická hnojiva, pesticidy, herbicidy a naftu, která je nezbytná k provozu těžkých strojů. V roce 1989 Kuba užila k výrobě třtinového cukru určeného na export třikrát více orné půdy než k výrobě potravin určených

k vlastní spotřebě. Většina stravy Kubánců se proto skládala z dovezených potravin.

Při rozpadu Sovětského svazu počátkem 90. let kubánská ekonomika významně utrpěla. Kuba přišla o zdroje nutné k udržení rozsáhlého zemědělského systému, který silně závisel na ropě. Ještě větší problém přinesl kolaps obchodu se Sovětským blokem. Kuba tak přišla o přístup k potravinám, čímž došlo ke snížení spotřeby bílkovin o 30 %. Ukázalo se, že zemědělství nebylo udržitelné, natož soběstačné. Kubánci pohlíželi na toto období nedostatku zdrojů jako na tzv. Zvláštní období, jež se vyznačovalo nedostatkem potravin, pohonných hmot a léků.

Diskuze o nedostatku potravin a podvýživě podnítila přebudování vlastního výrobního systému na systém kolektivní produkce různých plodin. Tento úkol vyžadoval enormní úsilí ze strany politiků, ekologů, farmářů, vědců a biologů s cílem znovu obnovit vzájemnou ekologickou rovnováhu, jež byla zničena dosavadním kořistnickým zemědělským systémem. Navzdory všem těžkostem byla společnost schopná této krizi čelit. Kubánská vláda zajistila institucionální podporu reorganizace výroby potravin a umožnila rozvoj rozsáhlého projektu městského zemědělství. Nový kurz v zemědělské politice však také úzce navazoval na dosavadní vývoj.

Vládní politika po revoluci z roku 1959 usilovala o šíření vzdělanosti, vědy a technologie, což posloužilo jako odrazový můstek pro nově nastolené zemědělské projekty. Již tehdejší revoluční vláda ustanovila organizace, které se zabývaly sociálními problémy. Tyto organizace také sloužily jako dodavatelské a distribuční sítě potravin a jako centra výzkumu, která zkoumala tradiční znalosti zemědělců. Kubánská vláda navíc kladla velký důraz na lidské zdroje a schopnosti, proto investovala do lidského kapitálu a učinila vzdělání přístupné na všech úrovních. Díky využití této organizační infrastruktury a dobré vzdělanosti kubánských občanů se stal agroekologický přechod během ekonomické krize počátkem 90. let uskutečnitelný.

První agroekologické projekty, předně ty z tzv. Zvláštního období, posloužily jako základna pro rozvoj a revoluční reorganizaci zemědělství na Kubě. Věda je zde chápána jako veřejné vlastnictví, a proto směřuje spíše k podpoře společenského rozvoje než ke kumulaci kapitálu. Kuba disponovala dostatkem lidských zdrojů nutných k řešení potravinové krize, a to i díky tomu, že na Kubě se nachází 11 % vědců z celé Latinské Ameriky. Vědci zde již v minulosti experimentovali s agroekologií, aby dokázali využít ekologické součinnosti, biodiverzity a biologického hubení škůdců. Všechno úsilí se soustředilo na konkrétní cíl, a to na snížení spotřeby umělých hnojiv a pesticidů.

Další projekty se zaměřovaly na střídavé hospodářství pastvin a osevních ploch a na diverzifikaci plodin. Kubánci též začali s recyklací odpadů z cukrové třtiny, které použili jako potravu pro dobytek. Trus dobytka pro změnu užíli jako hnojivo půdy a tímto způsobem začali s obnovou vzájemné ekologické závislosti. Kombinací hnoje s vybraným druhem červů dokázali pohnojit většinu svých plodin organickým způsobem bez dovozu hnojiv z větší vzdálenosti.

Kubánské experimenty také zahrnují vytvoření tzv. městského organopónicos, které bylo zřízeno 4 roky před pádem Sovětského svazu. Organopónicos jsou vyvýšené záhony organických látek, které jsou uzavřené v obdélníkových stěnách. Tímto způsobem se rostliny pěstují především v oblastech s nedostatkem kvalitní půdy. Kromě toho malé pozemky v městských částech v osobním vlastnictví existovaly již dříve. Tyto experimenty a projekty sloužily jako základ pro nastolení větší soběstačnosti, systému městského zemědělství a udržitelnějšího způsobu výroby potravin.

Výhody městského zemědělství

Snaha dosáhnout potravinové soběstačnosti přinesla i další výhody. Díky městskému zemědělství se vyrobilo více potravin, vytvořila se nová pracovní místa, došlo k obnově životního prostředí, na jehož ochranu se začal klást větší důraz, a v neposlední řadě začaly vznikat nové komunity. Zřejmě největší posun se odehrál v potravinové bezpečnosti. Na počátku 90. let, během již zmiňovaného Zvláštního období, došlo ke snížení příjmu kalorií zhruba na 1863 kalorií denně.

I přes celkový nedostatek však Kuba dokázala výrobu potravin navýšit. Během let 1994 až 2006 vzrostla městská výroba tisícnásobně, s ročním růstem až o 78 %. V roce 2001 se na Kubě zkultivovalo až 18 591 hektarů městské půdy. V roce 2006 to už bylo 52 389 hektarů. Výsledky se dostavily, průměrný příjem kalorií na obyvatele dosáhl v roce 2005 hodnoty 3356 kalorií. Během ekonomické krize prudce stoupla nezaměstnanost, avšak došlo k realizaci rozsáhlých městských zemědělských programů, zahrnujících také informační a vzdělávací centra, jež vytvořily nová, dobře hodnocená pracovní místa. Díky tomu se podařilo snížit nezaměstnanost až o 7 %.

Městské zemědělství a zalesňovací projekty také představují významný přínos pro životní prostředí. Odstranění závislosti produkce potravin na fosilních palivech a petrochemii je dobré nejen pro lidské zdraví, ale také snižuje emise oxidu uhličitého, jež jsou s výrobou potravin spojené. Městské zalesňovací

projekty pomáhají s čištěním ovzduší a krásí města. Další přidanou hodnotou je, že místní výroba potravin snižuje vzdálenost mezi místním výrobcem a spotřebitelem. Místní výroba vede k tomu, že se členové komunit vzájemně znají a mají jak vůči sobě, tak vůči ostatním zodpovědnost za potraviny, které vyrábějí.

Je velmi pravděpodobné, že v budoucnu budeme čelit hrozbám, jakými jsou změny klimatu, energetické krize, výkyvy na trhu, sucha nebo jiné hospodářské a ekologické problémy. Státy pak budou nuceny se opět vrátit k vlastní potravinové soběstačnosti a kubánský příklad nám může sloužit jako model, jak toho dosáhnout. Od Kubánců se v tomto směru můžeme učit stále, neboť i nadále vytvářejí v oblasti městského zemědělství nové technologie a inovace.

Včely ve městě – postřehy nejen z London School of Economics

Michaela Čermáková¹, Lenka Parkanová²

„Kdyby se včely vytratily z povrchu země, lidskému pokolení by zbývaly jen čtyři další roky života.“

Albert Einstein

Proč jsou včely důležité

Možná budete překvapeni, ale Einstein nebyl daleko od pravdy. Včely jsou pro lidskou obživu jedním z nejdůležitějších živočišných druhů, opylují totiž až 78 % kvetoucích rostlin na Zemi a přibližně 70 % hlavních zemědělských plodin. Bez jejich přítomnosti by jen v Evropě během krátké doby zmizelo asi 20 tisíc rostlinných druhů. Vedle tolik důležitého přínosu pro ochranu biodiverzity je i ekonomická hodnota včely medonosné a čmeláků jako opylovačů zemědělských plodin vysoká. Přínos opylovačů pro evropské zemědělství dosahuje podle Evropské komise každý rok zhruba 22 miliard EUR. Podle výzkumu univerzity v Readingu ve Velké Británii včely přispívají do národní ekonomiky 651 miliony liber, což je dokonce čtyřikrát více než příjmy z turismu spojené s britskou královskou rodinou, jež činí 150 milionů liber. V Evropské unii včely přispívají dokonce 153 miliardami EUR. Není divu, že současný trend ubývání včel je mezi odbornou veřejností vnímán jako velké nebezpečí pro přírodu i člověka. Příčin úbytku včel je mnoho, od znečištění životního prostředí, přes včelí nemoci až po změny klimatu. Jako hlavní důvod se však uvádí zemědělská produkce využívající pesticidy, ať již v intenzivních monokulturách nebo na malých zahradách. Pesticidy narušují přírodní habitat včel a díky své vysoké toxicitě zhoršují jejich schopnost orientace, učení a zapamatování, jež jsou pro přežití včelstva nejdůležitější. Podle některých badatelů mohou být právě pesticidy³ hlavní příčinou dosud nevysvětleného syndromu zhroutení včelstev, při kterém se v úlu

¹ Michaela Čermáková, INEX SDA.

² Lenka Parkanová, oikos Alumni a studentka VŠE.

³ Za hlavního pachatele jsou považovány tzv. neonicotinoidy, druh systémových prostředků proti škodlivému hmyzu. V současné době se hojně používají na světovém trhu zemědělských pesticidů – s obratem přes 50 miliard korun ročně. Systémové insekticidy mají na svědomí také ztrátu víc než poloviny polního ptactva v Evropě za posledních 30 let. V květnu 2013 Evropská unie používání některých neonicotinoidů omezila na základě výzkumů, které ukázaly, že jsou 5 až 10tisíckrát toxicitější než DDT.

nenacházejí téměř žádné dospělé včely, jen zdravé larvy. Například jen mezi lety 1995 a 2005 muselo v důsledku úbytku včel ukončit činnost na 15 tisíc včelařů.⁴

Včely putují do měst

I když počet včelařů v České republice v posledních letech mírně roste, stavy včelstev se dlouhodobě snižují. V Evropské unii patří Česká republika stále k zemím s největší koncentrací malo-včelařů. Na kilometr čtvereční připadá 6,7 včelstev, zatímco průměr EU je o více než polovinu nižší, uvádí se 3,1 včelstev. Díky převažujícím malo-včelařům je rozmístění včelstev u nás navíc poměrně rovnoměrné. Ze statistik Českého svazu včelařů vyplývá, že v České republice je přibližně 500 tisíc včelstev, o která se dohromady stará téměř 50 tisíc včelařů.⁵

Převážná většina českých včelstev se nachází v zemědělských oblastech či na vesnicích, v posledních několika letech se rozvíjí také městské včelaření. Úly se objevují v parcích, na střeších obytných budov, radnic, firem i škol. V našich městech můžeme narazit na zájmové skupiny včelařů, například Hradčanští včelaři, včelaři z Prahy 7, kteří mají úl na obytném domě nedaleko pražské Stromovky, či již třetím rokem včelařící radnice v Českých Budějovicích.^{6,7}

Jen na území hlavního města Prahy pracuje podle údajů Českého svazu včelařů 15 základních organizací čítajících přibližně 520 včelařů. Většina jejich včelstev je umístěna v okrajových částech Prahy. S blízkostí k centru se jejich počet snižuje. Například na Praze 1 se o místní zeleň stará na 7 včelích stanovištích 27 včelstev.

Obliba městského včelaření neroste pouze v České republice, můžeme ji pozorovat celosvětově. Velkoměsta jako New York, který do roku 2010 zcela zakazoval včelaření (včela medonosná byla klasifikována jako nebezpečný živočich), jsou dnes proslulá svými střešními zahradami se včelstvy. V Paříži je dokonce včelstvo několik let umístěno na střeše opery. Městské včelaření je nedílnou součástí městských zahrad v Berlíně i Londýně. Tento trend reaguje jednak na pokles celkového množství včelstev na světě, jednak na potřebu opylování rostlin v městském prostředí.

Se zvyšující se celosvětovou populací a jejím přesunem do městských aglomerací narůstá důležitost městských komunitních zahrad, zahrádkářských kolonií

4 Greenpeace, 2013

5 Aktuálně.cz, 2013

6 Město České Budějovice, 2013

7 Včelaři a včelařství Praha, 2015

a celkové zeleně na území měst.⁸ Podle statistik OSN dosáhne do roku 2050 populace Země více než 9,7 miliard, z čehož více než dvě třetiny budou bydlet v městském prostředí. Důležitost městské potravinové produkce, pro kterou je městské včelaření zásadní, tak získává důležitý rozměr.⁹ Chování včel ve městech je nejen romantické, ale i účelné. Díky velké diverzitě rostlin kvetoucích v různou dobu (na rozdíl od monokulturně pěstovaných plodin) mají včely přísun potravy po celý rok. Pokud srovnáme úhyn včelstev přes zimu, jsou na tom městská včelstva až o třetinu lépe než včelstva na vesnicích, a dokonce vykazují i větší produkci medu.¹⁰ A jak je to s čistotou medu z měst? Není se čeho bát. Včely nasbírají nektar před tím, než ho uloží do buněk a vytvoří med, hned několikrát filtrují. Výsledný produkt je tak stejně zdravý jako z prostředí čistého. Dokonce je podle propagátora městského včelaření Jiřího Cafourka díky lokálnosti takový med o něco zdravější. Nevystavuje spotřebitele riziku možné alergické reakce na alergeny z medu například z Číny nebo Chile, který vznikl z exotických rostlin, na něž nemusíme být zvyklí.¹¹

Londýnští ekonomové se učí od včel

Nyní už víme, proč jsou včely důležité pro ochranu biodiverzity a naši obživu. Včely nám však dokáží dát ještě mnohem více, mohou nás leccemus naučit. Třeba o spolupráci, bez níž by nevznikla ani kapka medu, o tom, že společenství je víc než jednotlivec, nebo že za vznikem jídla stojí spousta úsilí a času. Nejen to si díky iniciativě LSE Bees¹² uvědomují studenti, učitelé a zaměstnanci věhlasné London School of Economics.

Začalo to před čtyřmi lety, kdy dva studenti objevili opuštěné úly na střeše univerzitní koleje Passfield Hall a rozhodli se oživit zaniklý projekt městského včelaření. Na univerzitní fond, který podporuje školní projekty v oblasti udržitelnosti, podali úspěšnou žádost o finanční příspěvek na rozvoj včelích úlů na LSE. Dalším zásadním krokem pro vznik celé iniciativy bylo zapojení studentů, získání podpory managementu univerzity a nastavení organizační struktury, která umožní co nejvyšší účast studentů a zároveň bude respektovat směrnice fungování kampusu.

8 United Nations, 2009

9 United Nations, 2015

10 Pro další informace o přednostech městského včelaření doporučujeme TED talk v angličtině: <http://ed.ted.com/lessons/every-city-needs-healthy-honey-bees-noah-wilson-rich>

11 Aktuálně.cz, 2014

12 Více o LSE Bees: <https://lsebees.wordpress.com/>

Iniciativě LSE Bees poskytla oficiální záštitu Správa budov školy,¹³ která aktivně spolupracuje s univerzitním studentským klubem nazvaným LSE SU Beekeeping Society,¹⁴ jenž spolu s profesionálním včelařem Lukem Dixonem z Britské asociace včelařů¹⁵ zajišťuje celý chov včel a produkci medu. Správa budov školy poskytla prostory na střeších univerzitní koleje Passfield Hall a školního kampusu Connaught Hall a zároveň pokrývá veškeré náklady spojené s prací Luka Dixona. Studentský klub potom zajišťuje spolu s Lukem péči o včelstva, sběr, stáčení a balení medu, nábor nových členů klubu, osvětu, propagaci a další vybavení potřebné pro chov včel. Studentský klub dále hospodaří s výtěžnými penězi z prodeje medu. V roce 2014 se podařilo stočit 200 sklenic medu, celkový příjem z prodeje činil 1000 liber. O těchto financích rozhoduje studentský klub a jsou výhradně využívány na další rozvoj iniciativy. Za rok podnikne výpravu na střechy LSE a dozví se tak více o včelách a jejich důležitosti asi 300 lidí. Mnoho návštěvníků přichází s představou, že včely jsou jako každý jiný hmyz a nemají zásadní význam. Odcházejí pak v údivu, co všechno včely dokážou zastat a jakou úlohu hrají pro svět. Důležité zjištění také spočívá v hlubším pochopení procesu vzniku medu a souvislostí vzniku jídla obecně. Návštěvníci se seznámí s některými důležitými pravidly zacházení se včelami a pochopí, že včely nejsou při správném dodržování základních pravidel chování nebezpečné a že městský med není horší či zdraví škodlivý.

LSE Bees také čelí výzvam. Hlavním úskalím je nábor a zapojení studentů. Akademický rok a „včelí“ rok mají totiž zcela jiný biorytmus. Když na podzim přijdou noví studenti, je třeba iniciativu hned na začátku semestru intenzivně propagovat a co nejdříve nalákat potenciální členy. Návštěvu úlů totiž výrazně omezuje počasí. Úly lze často navštěvovat a opečovávat v průběhu října a částečně v listopadu, kdy studentský klub pořádá zhruba dvě exkurze týdně. Od prosince do dubna je však zima, včely potřebují odpočívat a počet návštěv je tudíž omezený. Udržet zájem studentů v této době není lehké. Od května až do září lze naopak se včelami pracovat a k úlům chodit často, to ale mají studenti náročné zkouškové období a přes léto na univerzitě nejsou. V letních měsících se účastní exkurzí převážně zaměstnanci školy a veřejnost. Pravidlo na LSE říká, že studentský spolek může existovat, má-li nejméně dvacet členů, tento limit se zatím daří iniciativě LSE Bees naplňovat. Minulý rok měl spolek přes čtyřicet členů. O plynulý chod organizace se v posledních třech letech starala doktorandka Amelia Sharman, jež zároveň nesla roli prezidentky této studentské organizace. Nyní štafetu předává další doktorské studentce. Delší pobyt na škole spojený se znalostí univerzitního prostředí je pro stabilitu iniciativy klíčový, proto jsou právě studenti doktorského studia vhodnými

13 LSE staff and students, 2015

14 LSE Students' Union, 2015

15 Více informací o British Beekeeping Association naleznete zde: www.bbka.org.uk/

pečovateli o LSE Bees. Důležitou roli v osvětě a propagaci na univerzitě hrají sociální média a přímý kontakt se studenty. Iniciativa má svou facebookovou stránku,¹⁶ twitter¹⁷ a blog.¹⁸ V rámci původní iniciativy, která kolem roku 2010 bohužel zanikla, proběhla také přednáška amerického profesora Michaela O'Malleyho, nazvaná Moudrost včel. Když O'Malley začal chovat včely se svým synem, zjistil, že včely pracují nejen na dosažení společného cíle, ale v tomto procesu vytvářejí pozoruhodnou produktivní organizaci. Včely tak mohou podle tohoto amerického profesora učit manažery mnohému o rozhodování, spolupráci, komunikaci a plánování.¹⁹ Minulý rok se studentskému klubu podařilo získat další školní grant na pátý úl a zároveň vyhlásit uměleckou soutěž na jeho výzdobu. Vítězný tým potom výzdobu zrealizoval a na úl se zároveň podepsali všichni členové iniciativy, management univerzity i samotný děkan. LSE Bees stále získává na popularitě a stává se nedílnou součástí života London School of Economics, a dokonce i jídelničku některých jejích studentů a zaměstnanců. Slovy Amelie Scharman: „*Péče o včely na LSE mi změnila život, pečuji o ně, píšu o nich, čtu o nich knihy. Mám radost, když se jim daří, jsem smutná, když mají naše úly potíže. Existenci včel nemůžeme brát jako samozřejmost.*“²⁰ Vlastní projekt podobný tomu na LSE by chtěly začít i další univerzity ve Velké Británii, USA či Novém Zélandu.

Pečujme o včely

K rozvoji včelaření může přispět každý z nás, ať už formou šíření informací a správného přístupu ke včelám, založení vlastního úlu nebo dokonce založení iniciativy podobné LSE Bees na univerzitě či pracovišti. Závěrem nabízíme pár tipů, jak na včely.

Navštivte místního včelaře, ať už na venkově či ve městě, a nechte se zasvětit do chovu včel. O nejrůznějších akcích se dozvíte na stránkách Českého svazu včelařů.²¹ Do chovu včel se mohou aktivně zapojit také děti skrze kroužky mladých včelařů.²²

16 Facebook: www.facebook.com/LSE-Bees-147662298668548/timeline/

17 Twitter: <https://twitter.com/LSEBees>

18 Blog: <https://lsebees.wordpress.com/>

19 Záznam přednášky profesora O'Malleyho lze najít zde: www.lse.ac.uk/newsAndMedia/videoAndAudio/channels/publicLecturesAndEvents/player.aspx?id=797

20 Scharman A. 2015. LSE Bees. Osobní rozhovor

21 Více informací o Českém svazu včelařů naleznete zde: www.vcelarstvi.cz/

22 Více informací o Kroužku mladých včelařů naleznete zde: www.vcelarici.cz/

2. Založte vlastní chov včel. Nic speciálního z legislativního hlediska nepotřebujete. Pro chov je třeba mít základní znalosti a nahlásit nové včelí stanoviště Českomoravské společnosti chovatelů²³ a příslušnému obecnímu úřadu. Podrobné informace o chovu včel, včetně vzdělávacích seminářů i možnosti dotací, vám poskytne Český svaz včelařů.
3. Zkuste chovat včely ve škole, na univerzitě či pracovišti. Kontaktuje již existující iniciativu tohoto typu, získáte potřebné tipy a prezentujte tento příklad dobré praxe ve vybrané instituci. Pokud získáte podporu vedení a kolegů, je půl práce hotovo.

Městským včelám zdar!

Literatura

1. Scharman A. 2015. LSE Bees. Osobní rozhovor
2. Český svaz včelařů. 2015. Český svaz včelařů, o.s.. Dostupné na: <http://www.vcelarstvi.cz>
3. Greenpeace International. 2013. Bees in Decline. Dostupné na: <http://www.greenpeace.org/switzerland/Global/international/publications/agriculture/2013/BeesInDecline.pdf>
4. Město České Budějovice. 2013. Včely na střeše radnice Českých Budějovic. Dostupné na: <http://www.c-budejovice.cz/cz/zivotni-prostredi-bydleni-doprava/vcely/stranky/vcely-na-strese-radnice.aspx>
5. Aktuálně.cz. 2013. Včelařů v Česku přibývá, dostanou dotace 230 milionů. Dostupné na: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/vcelaru-v-cesku-pribyva-dostanou-dotace-230-milionu/r~ec4a1ec4fb8811e2af42002590604f2e/>
6. Včelaři a včelařství Praha. 2015. Včelaři v Praze. Dostupné na: <http://vcelari-praha.webnode.cz/zo-csv-z-prahy/>
7. United Nations. 2009. Urban and Rural Areas 2009. Dostupné na: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/urbanization/urban-rural.shtml>

²³ Českomoravská společnost chovatelů: www.smsch.cz

8. United Nations: Department of Economic and Social Affairs. 2009. Urban and Rural Areas 2009. Dostupné na: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/urbanization/urban-rural.shtml>, United Nations: Department of Economic and Social Affairs. 2015. World population projected to reach 9.7 billion by 2050. Dostupné na: <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/2015-report.html>
9. Aktuálně.cz. 2014. Včelařit se dá i ve městě. Med je lepší a pomůže s alergiemi. Dostupné na: <http://magazin.aktualne.cz/vcelarit-se-da-i-ve-meste-med-je-lepsi-a-pomuze-s-alergii/r~c9a824802f8811e487a9002590604f2e/>
10. LSE staff and students. 2015. Estates Divison. Dostupné na: <http://www.lse.ac.uk/intranet/LSEServices/estatesDivision/Home.aspx>
11. LSE Students' Union. 2015. Description. Dostupné na: <http://www.lsesu.com/activities/societies/society/8657/>

Další užitečné odkazy

12. Capital Bees: <http://www.capitalgrowth.org/bees/>
13. European Environment Agency, City Bees: <http://www.eea.europa.eu/atlas/eea/city-bees/story/article>
14. Hradčanské včely: <http://www.hradcanskevcely.cz/>
15. Sarah Knapton, Bees contribute to British economy more than Royal Family: <http://www.telegraph.co.uk/news/earth/wildlife/11679210/Bees-contribute-more-to-British-economy-than-Royal-Family.html>
16. United States Department of Agriculture, Honey Bee Health and Colony Collapse Disorder: <http://www.ars.usda.gov/news/docs.htm?docid=15572>
17. Urban Bees: <http://www.urbanbees.co.uk/links/links.htm>
18. Včely na střeše v Holešovicích, Praha 7: <http://www.vcelynastrese.cz/>
19. Včely na střeše radnice Českých Budějovic, Naše včely: <http://www.c-budejovice.cz/cz/zivotni-prostredi-bydleni-doprava/vcely/stranky/vcely-uvod.aspx>

Potravinové družstvo KBHFF v Kodani, Dánsko

Dana Kapitulčinová^{1,2}

Stále více lidí by na svém talíři rádo vidělo jídla připravená z místní, sezónní produkce, navíc šetrné k životnímu prostředí, tj. například bio či biodynamické. Jenže najít odpověď na otázku, kde takovou produkci pravidelně sehnat za cenu, kterou si může běžný člověk dovolit, není v mnoha případech vůbec jednoduché. Skupina obyvatel Kodaně, jedné z nejdražších metropolí Evropy, se však s tímto problémem dokázala svým způsobem vypořádat. V roce 2008 založila potravinové družstvo, které se do dnešního dne rozrostlo do velmi významné místní iniciativy.

Základní myšlenka a principy družstva KBHFF

Kodaňské potravinové sdružení (zde nazýváno jako „potravinové družstvo KBHFF“, dánsky Københavns Fødevarefællesskab) je členskou institucí v Kodani, která zprostředkovává distribuci ekologické produkce mezi dánskými zemědělci a svými členy. V současné době (září 2015) má KBHFF více než 3500 členů v deseti lokalitách Kodaně a každý týden mezi své členy distribuuje zhruba pět tun ovoce a zeleniny.

Mottem KBHFF je: „Økologi til alle!“, tj. „Bio pro všechny!“ Toto družstvo si klade za cíl, aby potraviny z bio(dynamické) produkce byly dostupné pro každého obyvatele Kodaně a to jak fyzicky, tak finančně. V družstvu KBHFF je proto každý člen nejen zákazníkem, ale také majitelem a spolupracovníkem. Od každého člena se vyžaduje vynaložení alespoň 3 hodin měsíčně na dobrovolnou práci pro družstvo, což zaručuje jeho fungování a rozvoj do budoucna. Díky pokrytí veškeré práce dobrovolníky z řad družstevníků (KBHFF nemá žádné placené zaměstnance) a díky výdělkům z pravidelného prodeje ovoce a zeleniny je možné zajistit takovou cenu potravin, kterou si může dovolit opravdu každý – cena je zhruba o třetinu nižší, než kdybyste si stejné ovoce a zeleninu koupili v místním supermarketu.³

1 Dana Kapitulčinová, výzkumná pracovnice v Centru pro otázky životního prostředí UK.

2 Potravinové družstvo KBHFF popisují z vlastní zkušenosti aktivního člena ve skupině KBHFF Nordvest, kterým jsem byla od října 2011 do listopadu 2012. Text je částečně založen na mém blogovém příspěvku z roku 2011 a informacích z webových stránek KBHFF v dánštině (viz zdroje informací níže).

3 V porovnání s cenami ekologické produkce v supermarketech Irma v Kodani v roce 2012.

Řízení a směřování družstva KBHFF se řídí deseti základními principy, které byly přijaty v roce 2010 na veřejné schůzi členů (Diagram 1). Veškerá rozhodnutí a postupy družstva tedy musí být v souladu s těmito principy, které mají zajistit udržitelnost této iniciativy ve všech fázích rozvoje. KBHFF je založené na myšlence trvalé finanční udržitelnosti bez nutnosti externího financování, aby si družstvo zachovalo demokratický způsob rozhodování, kdy každý člen má jeden hlas. Členové mají tedy možnost do všech rozhodnutí o chodu družstva přispět svými názory a fungování si nastavit dle svých potřeb.

Diagram 1. Deset základních principů družstva KBHFF, které určují fungování a rozvoj družstva.

10 základních principů družstva KBHFF

Potravin v nabídce družstva mají být:

- 1. Z ekologické produkce**
- 2. Vypěstované tak lokálně, jak jen to je možné**
- 3. Sezónní**

K distribuci potravin v nabídce družstva má docházet způsobem, který:

- 4. Podporuje spravedlivý a přímý obchod**
- 5. Je šetrný k životnímu prostředí**
- 6. Zprostředkovává a podporuje informovanost o potravinách a ekologii**
- 7. Je finančně udržitelný a nezávislý**
- 8. Je transparentní a podporuje důvěru v celé produkci a distribuci**
- 9. Zajišťuje blízkost a dostupnost potravin**
- 10. Funguje na základě místní, (spolu)pracující komunity**

Vznik družstva KBHFF a současná struktura

Založení družstva KBHFF bylo inspirováno setkáním v Kodani v roce 2007, na kterém byl představen projekt potravinového družstva Park Slope Food Coop fungující již od roku 1973 v New Yorku.⁴ Po několika měsících organizačního zajišťování a shánění prvních členů bylo v roce 2008 založeno družstvo KBHFF. V té době mělo zhruba patnáct členů a začalo nakupovat produkci přímo od dánských zemědělců za velkoobchodní ceny. Během prvního roku se KBHFF

⁴ Park Slope Food Coop, Brooklyn, New York City, družstvo s více než patnácti tisíci členy, vypadá jako běžný supermarket: <http://foodcoop.com/>.

rozrostlo zhruba na 35 členů, ve druhém roce již na 500. Brzy se začaly otevírat další „obchody“, tj. veřejně dostupná odběrná místa, po celé Kodani a družstvo má nyní více než 3500 členů a 10 odběrných míst.

Struktura družstva se díky vzrůstajícímu počtu členů postupně vyvíjela a stále se vyvíjí. V současnosti je KBHFF organizováno na třech základních úrovních (Diagram 2). První úroveň zahrnuje představenstvo a členské schůze, které zajišťují chod družstva na nejvyšší úrovni, tj. mají na starosti hlavní rozhodnutí o současných a budoucích aktivitách KBHFF. Druhá úroveň se týká pěti pracovních skupin, které zajišťují aktivity na úrovni celého družstva v oblasti nákupů a distribuce ovoce a zeleniny, finančních otázek, komunikace se členy a okolím a akcí pořádaných družstvem. Třetí úroveň se pak vztahuje k 10 odběrným místům situovaným v různých částech Kodaně a jejich aktivitám (Diagram 2).

Diagram 2. Organizační struktura družstva KBHFF

Jak funguje družstvo KBHFF v praxi

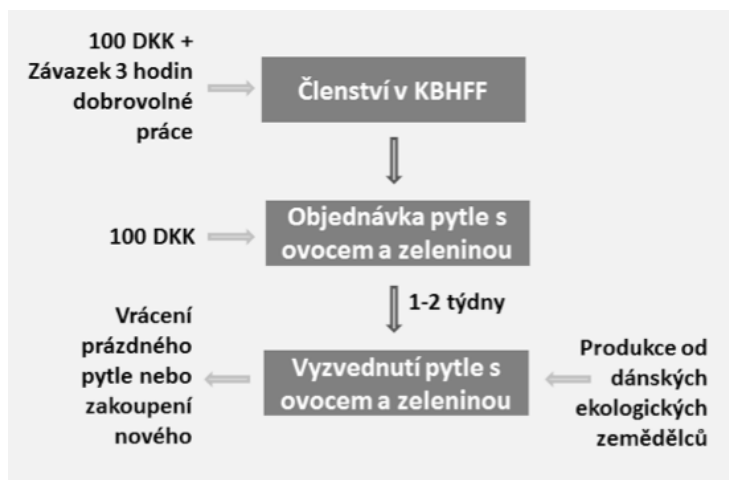
Zájemce o členství v KBHFF zaplatí jednorázový členský příspěvek (100 DKK = zhruba 340 Kč) a zároveň se zaváže dobrovolně pracovat pro družstvo alespoň

3 hodiny měsíčně. Tato práce může dle vlastního zájmu a schopností zahrnovat aktivity na jakékoli úrovni družstva (viz Diagram 2). V momentě, kdy se člověk stane členem, může si předplatit jednou týdně pytel plný ovoce a zeleniny z místní ekologické produkce (Diagram 3).

Obsah pytle se každý týden mění a přizpůsobuje tomu, co je zrovna v sezóně (v listopadu 2012 to byl zhruba sedmikilový pytel obsahující pórek, dýně, brambory, bílou mrkev, žampiony, kdoule, jablka, kadeřávek „calvolo nero“). Dodávky probíhají celoročně, v zimě jde zejména o uskladněnou kořenovou zeleninu, brambory, cibuli, česnek, různé typy kadeřávků a dalších uskladnitelných či chlad tolerantních plodin.

Cena za pytel je fixní v hodnotě 100 DKK a objednávka se provádí a platí vždy 1-2 týdny předem. Není tedy nutné odebírat pravidelně každý týden během sezóny, ale pouze podle potřeby každého člena. Člověk si poté svůj objednaný pytel vyzvedne v určený den a dobu v jednom z místních odběrných míst, tj. místnosti v místní škole nebo jiné veřejné budově. Ve volném prodeji se zde dá také koupit chléb, vajíčka a přebytek ovoce a zeleniny.

Diagram 3. Fungování družstva KBHFF v praxi (z pohledu člena družstva)

Distribuce ovoce a zeleniny začíná vždy svozem jednou týdně od nasmlouvaných zemědělců do jednoho centrálního skladu na okraji Kodaně (každý týden je to celkem zhruba pět tun produkce). Zde se vše rozdělí dle objednaného množství pro deset odběrných míst a dodávkou se rozveze po městě. V každém odběrném místě se pak zelenina a ovoce naváží a rozdělí do jednotlivých pytlů (plátěných

tašek) určených k odběru pro členy družstva. Každý týden se takto dohromady v celé Kodani prodá zhruba 600-700 pytlů s dánskou ekologickou produkcí.⁵

Zpočátku se pro balení ovoce a zeleniny pro členy využívaly hnědé papírové pytle, postupem času se však z ekonomických i environmentálních důvodů přešlo na velké hnědé tašky z biobavlny s Fairtrade certifikací z Indie. Na každou tašku je záloha 100 DKK a vždy, když si člen vyzvedává svou objednávku, musí odevzdat také prázdnou tašku nebo si za 100 DKK koupit tašku novou. Odpadá tím potřeba výdajů na stále nové pytle a redukuje se množství odpadu vyprodukovaného družstvem.

Diagram 4. Obsah pytle družstva KBHFF v listopadu 2012; člověk si díky družstvu, jako je KBHFF, rozšíří obzory o místní produkci, kterou by v supermarketu jen tak nenašel – tři „hrušky“ uprostřed na obrázku jsou ve skutečnosti kdoule, ovoce původem z jihozápadní Asie, které je velmi aromatické a výborné zejména do koláčů a různých zavařenin (tepelná úprava je před konzumací nutná).

V družstvu KBHFF nejde jen o zeleninu

Členství v družstvu KBHFF neznamena být pouze nakupujícím zákazníkem s možností přístupu ke kvalitním produktům za dobrou cenu. Díky tomu, že jsou v KBHFF všichni členové zároveň také spoluvlastníci a dobrovolníci, se člověk rychle seznámí s ostatními členy družstva v místě jeho bydliště a s fungováním celého družstva jako takového. Bonusem zapojení se do této iniciativy

⁵ Celý proces distribuce z centrálního skladu do tašek v odběrných místech je možno vidět na (v dánštině): <https://vimeo.com/84031934>.

je tedy rozšíření své sociální sítě o lidi žijící v blízkém okolí a možnost si s nimi v odběrném místě nad šálkem čaje a pokrmy vytvořenými ze zeleniny a ovoce obsažených v pytli vyměnit své (nejen) kulinářské nápady a zkušenosti. Tento efekt má obzvlášť pozitivní význam ve velkém městě, jako je Kodaň, kde v dnešní době není jednoduché navázat sousedské vztahy. Navíc umí všichni Dánové výborně anglicky a jsou otevření jiným kulturám, což umožňuje zapojení také členů, kteří neumějí dánsky, nebo se zatím učí.

Družstvo KBHFF tedy nepodporuje jen místní ekologickou produkci, ale také dobré sousedské vztahy. **Hlavní výhody členství v KBHFF** by se daly shrnout do následujících několika bodů:⁶

- Možnost jednou týdně koupit místní, sezónní bio či biodynamickou produkci za cenu zhruba o 1/3 nižší než v supermarketu (a podpořit při tom místní ekologické zemědělce)
- Zapojení do demokraticky fungujícího družstva, kde je člověk zároveň kupujícím a prodávajícím a kde má možnost ovlivnit fungování a směřování do budoucna
- Dostupnost neobvyklých druhů a odrůd ovoce a zeleniny (např. kdoule, černý kořen, bílá a červená mrkev, zlatá a „bonbónová“ řepa atd.)
- Možnost během výdeje objednaných pytlů ochutnat pokrmy připravené z ovoce a zeleniny obsažených každý týden v pytli, získat recepty na úpravu a jen tak si popovídat nad šálkem čaje a domácím koláčem (připravují dobrovolníci)
- Navázání sociálních interakcí s lidmi z blízkého okolí, možnost procvičení dánštiny pro cizince

Potravinová družstva a budoucnost

Na závěr je samozřejmě nutné podotknout, že zapojení do družstva typu KBHFF není a asi ani nemůže být ideální úplně pro každého. Zejména nutnost zavázání se k dobrovolné práci minimálně na 3 hodiny měsíčně může být pro mnoho lidí odrazující (ať už z toho důvodu, že svůj čas investovat nechtějí anebo nemohou). Je to však právě princip dobrovolné práce všech členů, na kterém družstvo KBHFF stojí a díky kterému je možné získat produkci za tak výhodnou cenu. A v Kodani evidentně tento systém padl na úrodnou půdu.

6 Z mého osobního pohledu člena v letech 2011-2012.

Každá země a kultura je však jiná a je otázkou, zda by mohl právě takový systém fungovat například i v České republice. Některé základní principy by však jistě bylo možné převzít a zkusit upravit na místní podmínky. Inspirací nám může být to, že družstvo KBHFF také vzniklo na základě iniciativy ve velmi jiné zemi a kultuře (Park Slope Food Coop v New Yorku) a vyvinulo se do velmi odlišné podoby.

Do budoucna má kvůli sílící poptávce po ekologické produkci za dostupnou cenu jistě takový typ družstevnictví dobrý potenciál (ať už jako rozšíření současných bedýnkových družstev či jako součást komunitou podporovaného zemědělství). Základními ingrediencemi pro úspěch v tomto ohledu je trocha volného času, energie a lidské důvěry. Všechny tyto aspekty v naší společnosti zajisté máme.

Literatura:

1. Park Slope Food Coop, Brooklyn, New York City: <http://foodcoop.com/>, video z roku 2013: <https://www.youtube.com/watch?v=3rayQP2W3wg>
2. Københavns Fødevarefælleskab („Kodaňské potravinové sdružení,⁷ zde „družstvo KBHFF“, základní informace v angličtině, zbytek v dánštině): <http://kbhff.dk/in-english/>
3. Food Co-op takes over Copenhagen – video z roku 2012 o družstvu KBHFF (v angličtině): <https://www.youtube.com/watch?v=bjZnilwi0as>
4. Kapitulčinová D., 2011. Københavns Fødevarefælleskab aneb „Bio pro všechny!“ Blog.Respekt.cz. Dostupné na: <http://kapitulcinova.blog.respekt.cz/k-248-benhavns-f-248-devaref-230-lleskab-aneb-bio-pro-vsechny/>

Další užitečné odkazy

5. Bedýnková družstva v ČR: <http://www.bedyanky.cz/>
6. Seznam potravinových družstev v USA: <http://niany.com/food.coop.html>
7. Foodcoopedia - informace o potravinových družstvech v Německu: <http://co-ops.bombina.net/wiki/Hauptseite>
8. Food Coops - stránka britské organizace Sustain o potravinových družstvech ve Velké Británii, <http://www.sustainweb.org/foodcoops/>, obsahuje také podrobný návod na založení potravinového družstva (Food co-ops toolkit) <http://www.sustainweb.org/foodcoopstoolkit/>

⁷ Park Slope Food Coop: družstvo založené v roce 1973, dnes má více než patnáct tisíc členů. Na první pohled vypadá jako běžný supermarket.

Komunitní zahrada jako způsob integrace

Jan Richtr^{1,2}

Za poslední tři roky dostalo ve Spojených státech azyl přes 180 tisíc uprchlíků z nejrůznějších zemí světa. Tito lidé sem přicházejí v rámci takzvaných přesídlovacích programů nejčastěji po několika letech strávených v uprchlických táborech. Jejich integrace do společnosti není vždy jednoduchá, a to ani v tradičně multikulturních Spojených státech. Na nové občany zde čeká tvrdá realita amerického života. Jedním ze způsobů, jak ulehčit uprchlíkům proces integrace, jsou i komunitní zahrady.

Isabella Street Garden se rozkládá na proluce ve svahu v okolní zástavbě rodinných domků ve městě Syracuse, které patří do tzv. „Rust Belt“, tedy skupiny post-industriálních měst na východním pobřeží Spojených států. I sem americká vláda umísťuje úspěšné žadatele o azyl z uprchlických táborů z problematických zemí v rámci svých přesídlovacích programů.

Zahrada vznikla v roce 2009 jako aktivita několika místních neziskových organizací. „Před zahradou tady byl nevyužívaný prostor se spoustou odpadu, který chtěl majitel nějakým způsobem využít,“ popisuje Rozlynn, která je koordinátorkou zahrady. V současnosti zde pěstuje 5 rodin původně z Bhútánu a Etiopie. „Byla zde ještě jedna rodina z Barmy, ale ti se nedávno přestěhovali. Rodiny se nám tady rok od roku mění. Hlavně proto, že lidé seženou práci nebo se odstěhují jinam,“ doplňuje Rozlynn a přecházím s ní k dalším vyvýšeným záhonům, které přerůstají sytě zelené listy dýně. „Letos tady pěstujeme různé druhy chilli papriček, okru, rajčata, lilek, okurky, pigweed (laskavec) - ten Bhútánci zbožňují - a tady na tomhle záhonu jsme letos měli zelené fazolky. Táhle jsme měli saláty a tady tohle je ság, tak v tibetštině říkají listové zelenině. Připravují ji stejně jako my špenát.“ Zahradníci si takto mohou obstarat zeleninu, která je důležitou součástí jejich tradičních pokrmů, ale která není v místních obchodech často k dostání.

Zahradničení, práce v kolektivu a obstarávání si čerstvých potravin v nové zemi má pozitivní vliv především na samotné zahradníky, vysvětluje mi Rozlynn. Je potřeba si uvědomit, že uprchlíci z těchto zemí si sami doma nebo i v uprchlických

1 Jan Richtr, stipendista Fulbrightova programu.

2 Článek byl převzat a zkrácen z blogu společnosti Kokoza o.p.s. www.kokoza.cz.

táborech něco pěstovali a že pěstování a příprava tradičních pokrmů je důležitou součástí fungování jejich rodin a naplňování tradičních rolí jednotlivých rodinných příslušníků.

Rozlynn mi na závěr ještě popsala jeden konkrétní případ muže z Iráku. „On nám tu pomáhá, i když pěstování zeleniny nemá rád. Nějaký čas žil v Nepálu, a tak se i trochu domluví s ostatními a ti ho vždy přemlouvají, aby tady s nimi trávil víc času. Celá jeho rodina byla v Iráku zabita a on je z toho evidentně hodně deprimovaný a pořád jen sedí doma. Říká, že když s námi pracuje venku na zahradě, tak v ty dny nepotřebuje brát své léky na nespavost. Podle mě je právě tohle ten typ věci, který je na té zahradě nejdůležitější. Nejen materiální užitek z vlastní zeleniny, ale i sociální vazby.“

Když je zákazník opravdu pán

Bára Adlerová^{1,2}

Po vypuknutí hospodářské krize je ve Velké Británii na vzestupu družstevnictví. Může být velkou inspirací i pro nás.

Je úterý deset hodin dopoledne a na facebookové stránce spotřebního družstva univerzity v britském Warwicku se objevil naléhavý příspěvek: „Kdo mi může pomoci převzít objednávku? Je tam i deset kilo rýže a ovesných vloček, a to sama neutáhnu!“ A je to výzva urgentní, protože tohle malé studentské spotřební družstvo otevírá svůj stánek – tak jako každý týden – už za dvě hodiny. Ve Velké Británii jsou dnes podobné projekty čím dál rozšířenější. Mohli bychom se od nich inspirovat?

Principy poctivého družstva

Potravinové družstvo se objevilo v lednu 2013 na kampusu univerzity ve Warwicku, která se nachází nedaleko Birminghamu. Projekt byl podpořený dvěma malými granty pro začínající sociální podniky. „Možnosti, jak a kde nakupovat, tady byly dost omezené,“ odpovídá studentka Joey na otázku, proč stála u zrodu družstva. „Studenti mohli jít buď do předražených kantýn, anebo do Costcutteru³ či do půl hodiny vzdáleného Tesca. A to nemluvíme o biopotravínách, které tu byly buď drahé, anebo úplně nedostupné.“

Hlavní cílem tohoto převážně studentského družstva je nejen poskytovat potraviny z biologického zemědělství za dostupné ceny, ale hlavně rozvířít zájem a debatu o odpovědné spotřebě či původu potravin. „Je to politický čin,“ říká o družstvu Chris, další z jeho zakladatelů. „Stále víc lidí se dnes zajímá o alternativní potravinový systém, který nemá takové dopady na životní prostředí a není postavený na shromažďování bohatství v rukou menšiny.“

OSN definuje potravinovou bezpečnost jako právo lidí na jídlo, tedy udržitelný přístup k potravinám, které splňují jejich kulturní, sociální a zdravotní nároky.

1 Bára Adlerová, studentka programu MSc Food, Space and Society na univerzitě v Cardiffu.

2 Článek byl převzat z A2larm, „Když je zákazník opravdu náš pán“. Článek lze nalézt zde: <http://a2larm.cz/2015/04/kdyz-je-zakaznik-opravdu-pan/>

3 Řetězec malých obchodů, podobně jako třeba česká Žabka – pozn. J. A.

Družstevnictví jako politická a ekonomická alternativa tu má velkou tradici. Je postaveno na tzv. Rochdalských principech. Ty propagují solidaritu a společenskou odpovědnost po vzoru družstva poctivých pionýrů, založeného v roce 1884 v severoanglickém Rochdalu. Nebylo to sice úplně první britské družstvo, ovšem stanovilo si několik důležitých pravidel, která dodnes tvoří základ Mezinárodní družstevnické aliance. Tyto zásady praví, že členství v družstvu má být dobrovolné a otevřené pro všechny bez rozdílu pohlaví, etnika či náboženství. Družstvo musí být demokraticky řízené všemi členy, kteří jej kontrolují a podílí se na jeho chodu ekonomicky (například v něm nakupují). Pokud by družstvo mělo vstoupit do vztahu s jinými subjekty (třeba vládou), musí si zachovat své nezávislé vedení. Družstvo také poskytuje svým členům příležitosti ke vzdělávání a přispívá k rozvoji komunity, kde působí.

Potravinová bezpečnost

A jak tyto principy fungují v praxi? Ve warwickém družstvu se všichni zákazníci mohou stát majiteli a zapojit se do jeho rozhodování a vedení, ať už na internetu či během pravidelných setkání. To, že se družstvo může každý týden na pět hodin otevřít, je zásluhou více než deseti lidí – tzv. komise, kterou volí členové družstva. Někdo se stará o objednávky z velkoobchodu a někdo jiný o zeleninové bedýnky nebo med z blízkého Coventry a chleba z místní pekárny. Další mají na starosti účetnictví, marketing nebo svolávání schůzek a plánování přednášek. A samozřejmě je potřeba každý týden zhruba deset dobrovolníků, kteří prodávají přímo na stánku, protože otevírací doba je rozdělena na pět úseků – tak, aby vyhovovaly studentským potřebám.

Součástí družstva se může stát kdokoli zakoupením doživotního členství, které stojí pět liber. Zároveň je ale družstvo otevřené i pro nečleny, kteří si veškeré zboží – od čokolády, kávy až po prací prášek nebo čočku na váhu – mohou koupit s desetiprocentním příplatkem k velkoobchodní ceně (na pokrytí provozních nákladů), za kterou je zboží nakupováno a prodáváno družstevníkům. Vše se ve velkém objednává dvakrát měsíčně z Infinity Foods, dalšího družstva, jež je vlastněno a provozováno zaměstnanci. Zboží je pak skladováno v prostorech poskytnutých zdarma studentskou unií. Zákazníci jsou také povzbuzováni k recyklování a používání vlastních obalů, podobně jako je tomu v Bezobalovém obchodě v Praze. V rámci vzdělávání družstevníci organizují různé debaty a rovněž jsou častými hosty na studentských panelech o sociálním podnikání.

Ve Velké Británii se spotřební družstva znovu dostala na výsluní po potravinové krizi v roce 2007. Zvýšení ceny ropy a uvolnění zákonů vztahujících se na burzovní

obchodování s potravinami jako komoditami vedlo ke zdražování a mnoho ostrovanů muselo přehodnotit potravinovou bezpečnost své domácnosti. Chápání potravinové bezpečnosti se za desítky let existence tohoto pojmu, označujícího bezpečnou a jistou produkci, částečně přesunulo i do spotřebitelské oblasti. Laicky řečeno, k čemu tuny brambor, když je lidé nemají za co a kde koupit? OSN definuje potravinovou bezpečnost jako právo lidí na jídlo, tedy udržitelný přístup k potravinám, které splňují jejich kulturní, sociální a zdravotní nároky. Poslední část předchozí věty je důležitá. Pokud si totiž můžete dovolit jen nějaké jídlo, třeba hamburger z fast foodu, který poskytuje nejvíce kalorií za nejméně peněz, a tudíž představuje logickou volbu pro lidi s nízkým příjmem, neznamená to, že jste zabezpečeni.

Malinko měníme svět

Potravinová spotřební družstva jsou proto stále častější odpovědí na otázku, jak a kde dobře nakupovat. V Británii jsou populární zejména družstva nabízející zeleninové bedýnky, jež poskytují lidem přístup ke zdravému, sezónnímu jídlu za příznivou cenu. Například družstvo Local Foods v jižním Warwickshiru funguje na principu nakupování ve velkém. Bedýnky za 4,5 libry obsahují sedm různých druhů ovoce a zeleniny a lze si je v určitém časovém limitu předplatit. Dobrovolnice jednou týdně všechny peníze sesbírají a nakoupí za ně na větším trhu ovoce a zeleninu za příznivější ceny. Nakupováním od místních pěstitelů navíc podporují lokální ekonomiku.

Zmíněné družstvo Local Foods vzniklo na popud místní skupiny rodičů a v roce 2010 získalo statut „community interest company“. Pro tento výraz neexistuje překlad, ovšem podle občanského zákoníku se právnická osoba může identifikovat jako ustavená za účelem provozování užitečné činnosti. V britském zákoně se toto označení objevilo už v roce 2005 jako reakce na právní vakuum ohledně necharitativního sociálního podnikání. Dnes je takových podniků ve Velké Británii přes tři a půl tisíce – od malých komunitních družstev až po velké společnosti s několika miliónovým obratem. Jsou to zpravidla firmy s ručením omezeným, které dbají také na svou společenskou prospěšnost. Tu prokazují například pomocí „community interest test“, jímž musí všichni žadatelé o registraci projít a dokázat tak svou sociální misi – tedy že hodlají provozovat podnik, který bude opravdu užitečný pro lidi v dané lokalitě.

Vracím se zpátky do Warwicku, kde digitální obrazovka propagující studentské akce ukazuje pět hodin. To znamená, že Chris spolu s dalšími dobrovolníky zavírá. Všechno vyskládané jídlo musí dát zpátky na vozík a odvézt do skladu. „Bylo by nejlepší, kdybychom tu mohli mít sami pro sebe malý obchod,“ posteskuje si. „Ale všechno má svůj čas. Už teď ale malinko měníme svět – jednou mrkví za druhou.“

ZELEŇ VE MĚSTĚ

Funkce zeleně ve městě

Tomáš Kroužil¹

Více než polovina světové populace dnes žije ve městech. S rostoucím počtem obyvatel se zvyšuje efekt klimatických změn, naše města se musí rozvinout. Nastal čas, abychom investovali do efektivnější a obnovitelné energie, přebudovali naše města i obydli a přizpůsobili je požadavkům lidí ve 21. století. Z měst postupně mizí vysokorychlostní doprava a vznikají místa k rekreaci.

Jednou z hlavních složek těchto procesů se stalo řešení městské zeleně. Ve městech ji můžeme rozdělit na soukromou a veřejně přístupnou. Do druhé kategorie spadají městské parky, parková náměstí a pásy, sídlištní zeleň, uliční stromořadí, doprovodná zeleň komunikací a další. Zeleň jako určitý faktor pohody ve městě funguje z hlediska jak psychologického, kdy podmiňuje zdravý duševní vývoj člověka a jeho prožívání, tak i z hlediska fyzického, kdy ve většině případů působí pozitivně na regeneraci při únavě, tělesnou teplotu a další činnosti lidského organismu. Při komplexním hodnocení funkcí zeleně na městské prostředí je třeba si povšimnout i negativního působení zeleně na bezprostřední okolí ve městech, na samotné lidi a části bioty. Z nejčastějších negativ lze uvést produkci alergenního pylu, znečišťování okolí, narušování inženýrských staveb a budov. Tyto funkce nelze opomíjet, stejně jako to, že zeleň velmi často slouží jako působiště kriminálních činů. Proto je velmi důležité tyto plochy ve městech upravovat a navrhovat s ohledem na všechny kladné i záporné vlastnosti.

Ve světě se setkáváme s různými přístupy plánování, které se odvíjejí od kulturních a historických hodnot měst. Pro příklad, v Praze si nemůžeme dovolit tak progresivní přístup k reorganizaci města a zeleně, jako ve městech, která byla budována bez historických návazností. Jedním z ukázkových světových příkladů, jak oživit město a zakomponovat do městské struktury nový systém zeleně, je realizace „High Line“ v New Yorku. Jedná se o 2,3 kilometru dlouhý lineární park,² který vznikl konverzí staré železnice z třicátých let 20. století.³ Povrch mostu je vytvořen z betonových tvárnic, dřevěných prken, systému

¹ Tomáš Kroužil, student Fakulty architektury na ČVUT.

² Hřebejk, 2014

³ Čermáková, 2012

travnatých ploch a vodních prvků. Park je nasvícen LED diodovým systémem, který je integrován do zpevněných ploch nebo zábradlí.⁴ Umožňuje tak návštěvníkovi zažít atmosféru neutuchajícího ruchu velkoměsta z nadhledu, bez aut a v přírodě. Park byl dokončen v roce 2014 a tento projekt nastartoval rozvoj širokého okolí.⁵ Ceny bytů prudce vzrostly, okolní objekty prošly rekonstrukcemi a vznikla zde administrativní centra, designové obchody, restaurace, kluby a galerie napojené na park. Z průmyslové zóny se tak postupně stalo kulturní centrum, které ročně navštíví přes 5 milionů lidí.⁶ Tento citlivý přístup k plánování se tak pozitivně a zásadně projevil na fungování celé části města a stal se příkladem pro další realizace parků ve světě.

Za další osvětlený přístup k veřejnému prostoru ve městě považují město Soul v Jižní Koreji. V této metropoli se silně znečištěným ovzduším vytvořili v centru města vodní kanál obklopený zelení. Projekt byl realizován jako ukázka silné poválečné ekonomiky v Jižní Koreji. Tento několikakilometrový kanál působí jako živá tepna ve struktuře moderního města. Dvě umělá nábřeží jsou zaplněna místními obyvateli, kteří zde pravidelně běhají a provozují další aktivity včetně kulturních akcí. Zeleň je zde spíše doprovodným prvkem. Hlavní roli hraje řeka, která se stala atrakcí pro obyvatele. Je zde umístěno několik mostů, brodů a splavů využívaných návštěvníky jako osvěžení během tropických letních dnů. Po celé délce kanál lemuje stromová alej, ještě zvýrazňující linearitu prvku. Přidružené objekty jsou osvětleny systémem LED svítidel, ta mění barvu a nabízejí tak nevšední atmosféru uprostřed zářivého velkoměsta. Moderní design v kontrastu s tradičními čtvrtěmi na rozdíl od „High Line“ nenahrazuje původní funkci zpustlé části města, ale posiluje a zdůrazňuje charakteristický obraz Soulu.

Abych uvedl i některý příklad z domácího prostředí, urbanistický návrh zeleně architekta Antonína Engela z dvacátých let 20. století výrazně zasahuje do struktury zeleně v Praze. V globálnějších měřítku lze říci, že návrh propojil Stromovku s Petřínem. Bohužel z Engelových návrhů nebyla zrealizována ani polovina. Kompoziční záměry nejsou proto příliš patrné. Zelený pás v současnosti funguje jako systém travnatých ploch, parků a zbytkové zeleně, který bohužel v detailním pojetí není zpracován nejšťastněji. Zelený pás ve svém průběhu velmi výrazně mění svůj charakter. Místy jde o kulturní zeleň, místy spíše o náletové dřeviny. Atmosféra pásu nepůsobí klidně, není to místo odpočinku nebo relaxace. Dopravně přeplněné ulice obehnané chodníky spíše zeleň znehodnocují. Kontinuita pásu je dalším problémem. Současná hustá doprava v ulici Evropská a Jugoslávských partyzánů krájí tento pás a nikoho

4 Čermáková, 2012

5 ibid.

6 Hřebejk, 2014

ani nenapadne, že na druhé straně ulice pruh pokračuje. V klidné části Ořechovky pás odděluje obytnou zástavbu a působí zde jako meziprostor, který ale nikdo kromě náhodných procházejících nevyužívá. Pominu-li několikanásobné přerušování kontinuity parku, z celoměstského měřítka se jedná o velmi významnou městskou strukturu. Prochází důležitým hustě obydleným územím a kampusem vysokých škol, kde působí jako lesopark. Délka pásu činí přibližně 2,5 km a s průměrnou šířkou 60 m dosahuje celkové plochy zhruba 15 ha.⁷ Pro představu je to dvojnásobek plochy Karlova náměstí.⁸ Často se objevují koncepce a návrhy na zlepšení vizuálního efektu či funkčnosti pásu, bohužel jsou to jen návrhy, které jsou v dnešním provozu města nerealizovatelné. Tento pozoruhodný záměr měl být realizován podle návrhu Antonína Engela do posledního detailu, aby byl důsledně dodržen koncept celého pásu. Kdo ví? Stačilo málo a atmosféra Dejvic a Bubence mohla být o něco „zelenější“.

Praha, jedna z evropských metropolí, kde je zeleň zastoupena v opravdu značném měřítku, pečuje o původní plochy zeleně a v mnoha případech je zachraňuje od zástavby až dodnes. Zámecké parky, soukromé zahrady otevřené veřejnosti, rozlehlé parkové plochy, lesoparky, lesní pozemky a v neposlední řadě ostrovy na Vltavě, ty všechny tvoří přibližně 43 % z celkové rozlohy města.⁹ Součástí jsou i pražská stromořadí, kde se nachází přibližně 26 000 stromů, přičemž více než 3527 nových stromů bylo vysazeno od roku 2011.¹⁰ Můžeme být vděční i za členitost terénu na území hlavního města, kterou tvoří jedinečná údolí, příkopy a zároveň valy a kopce umožňující rozmanité výhledy. Všechny tyto elementy, uměle vytvořené plochy, kopcovité terény, ostatně i přítomnost řeky vytváří jedinečný systém zeleně. Bohužel, tento fakt je znám a využíván pouze místními obyvateli. Žádný z turistů nepozná tyto krásy zeleně jako fungující celek. Prezenciaci zeleně v Praze mezi turisty zastupují pouze Petřínské zahrady, Královská zahrada a Valdštejnská zahrada. Tyto upravené celky nejsou ale ani z poloviny tak působivé jako zbytek opravdové zeleně, které obvyklý turista málokdy navštíví. Nakonec je to ale pozitivní jev. Tato zbylá „opravdová“ a přírodní zeleň je tak zachována pro obyvatele a uchráněna negativního vlivu turismu. Přední parky, které jsou jako zázrakem stále zelené, jsou Stromovka, Letná, Riegrovy sady, vrch Vítkov, Štvanice, Ladronka, Prokopské údolí a Divoká Šárka. Tyto plochy jsou velmi dobře dostupné z centra města a mají svoji originální atmosféru, která identifikuje a specifikuje jejich využití. Skutečnou katastrofou by bylo zastavění jediné z těchto ploch některým z developerských projektů. Nejde

7 Harciník, Hiess, Hančlová, Novotný, 2011

8 ibid.

9 ENVIS, 2014

10 ibid.

o samotné stavby, jako spíše o okolní plochy, které jsou jejich součástí a ve většině případů se jedná o „předprostory“ budov vytvořené ze zbytkové nefunkční zeleně.

Zeleň ve městě, nepostradatelný prvek ovlivňující životy obyvatel, dojmy turistů i celkovou atmosféru města, si žádá velkou péči a zájem veřejnosti. Je to velice křehký element, který potřebuje kontrolu nad jeho změnami. Každý krok, ať už pozitivní nebo negativní, ovlivňuje širší okruh místa, má dalekosáhlé důsledky. Nejde jen o úpravy obrubníků či posekání trávy, jde o respekt k přírodě a její vnímání jako nezaměnitelné autority ve funkci města. V českých městech je zeleně povětšinou dostatek, pouze potřebujeme pochopit, jak správně ji využívat. Proto důležitější než vytváření nových zelených ploch je ochrana, kterou si stávající zezeň ve městech zaslouží.

Literatura

1. Hřebejk J. 2014. New York předělal celou nadzemku v park High Line. In: DesignMag. Dostupné z: <http://www.designmagazin.cz/architektura/52414-new-york-predelal-celou-nadzemku-v-park-high-line.html>
2. Čermáková M. 2012. High Line Park. In: Archiweb. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3194>
3. Harciník J, Hiess P, Hančlová K, Novotný F. 2011. Zelený pás. Dostupné z http://www.engor-download.borec.cz/seminarky/7semestr/tkz_plakat.pdf
4. ENVIS. 2014. Příroda, krajina a zezeň v Praze. Dostupné z: [http://envis.praha-mesto.cz/\(ivcuwz55mxcevv55awhowr45\)/default.aspx?ido=5352&sh=-621163589](http://envis.praha-mesto.cz/(ivcuwz55mxcevv55awhowr45)/default.aspx?ido=5352&sh=-621163589)

Jakým způsobem lze využít prostor v centru Brna?

Příběh Nadace Partnerství

Lenka Černínová, Pavla Sochací¹

„Chceme poskytnout Brňanům příjemné místo k odpočinku, ekologickému vzdělávání, zahrádkaření a vrátit sem i drobné zvířectvo v rámci projektu městské minifarmy, který bychom rádi dokončili během let 2015 a 2016 – v závislosti na podpoře, jakou se nám podaří získat.“

Miroslav Kundra, ředitel Nadace Partnerství

Z ulice Údolní vcházíme do „zeleného“ prostoru, kde nás uchvacuje architektonicky zdařilý kousek pasivního domu s přílehlou otevřenou zahradou. Na recepci se dozvídáme, že tato zahrada má již dlouholetou tradici, na jejímž počátku stály sestry z kláštera Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. V roce 1944 se klášter společně s okolními zahradami poskytujícími čerstvou zeleninu a ovoce tamějšímu klášteru staly terčem spojeneckého bombardování. V následujících letech zahrady postupně ztrácely svůj původní ráz. Zlom přišel v roce 2006, kdy si tento prostor pronajala Nadace Partnerství, která se společně s městem Brnem a Kongregací Milosrdných sester sv. Karla Boromejského rozhodla úpatí Špilberku využít pro vzdělávací a jiné účely. Postupná renovace zahrad vyústila v interaktivně zpracovaný prostor, který stále rozšiřuje své pole působnosti.

Od jara 2013 Otevřená zahrada denně upoutává mnoho návštěvníků, od nejmenších po ty nejstarší, od jednotlivců po větší organizované skupiny. V prostoru veřejné zahrady se návštěvník setkává na 12 stanovištích se čtyřmi přírodními živly - vodou, ohněm, zemí a vzduchem. Na své cestě objevuje evoluci světa, chování vodního toku, sluneční energii, sílu větru a další.

Interaktivně zpracovaný prostor však není jediný, který nás zaujal. Vcházíme do zahrady opodál, kde spatřujeme malé zahrádky spravované a pronajímané místními obyvateli a zaměstnanci pasivní budovy. Jsou zde cukety, mrkve, saláty, rajčata a další zelenina, která nabízí čerstvost a lokálnost jejím majitelům.

¹ Pavla Sochací, studentka Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Zahradu spravuje profesionální zahradník, v místě se také v rámci Zahradnického klubu Otevřené zahrady schází každý čtvrtek další aktivní obyvatelé. Klub nabízí svým věrným členům zajímavé výhody v podobě čaje o páté, volných vstupenek na vybrané akce, členství v Klubu přátel Otevřené zahrady a pronájmu zahrádky za zvýhodněnou cenu. Zatím plně fungující zeleninová zahrada bude brzy rozšířena o minifarmu, na které se v současné době intenzivně pracuje.

Po prohlídce zahrady jsme se vydaly prozkoumat interiér pasivní budovy. Návštěvník Otevřené zahrady se neučí pouze v prostorách zahrad, ale i v ekologicky úsporně zařízené budově. Budova hospodáří s energiemi na principu tzv. zero carbon (veškerá energie spotřebovaná v lokalitě je pokryta z paliv, která jsou tzv. CO₂ neutrální, tedy nevykazují žádnou uhlíkovou stopu). Úspory energie jsou vidět na každém kroku. Žaluzie sloužící proti přehřívání v letních měsících, voda ohřívána pomocí solárních panelů umístěných na střeše domu, vlastní studna, zachycená dešťová voda využívaná jako užitková, osvětlení fungující na principu pohybového senzoru, výroba vlastní energie a další pouze potvrzují výjimečnost domu. Po několika minutách strávených uvnitř budovy pro nás není překvapením, že je vzdělávací centrum Otevřená zahrada nejušpornějším kancelářským komplexem v celé České republice.

Otevřená zahrada ukazuje, že Nadace Partnerství převádí své environmentálně udržitelné myšlenky efektivně do praxe. Zahrada díky ní opět nabyla na své kráse a poskytuje tak útočiště pro trávení volného času nejen široké veřejnosti.

SVĚTOVÁ HNUTÍ

Fair trade není charita

Rozhovor s Bruceem Crowtherem, zakladatelem hnutí fairtradových měst

Markéta Vinkelhoferová^{1,2}

Kdy hnutí začalo?

Na počátku 90. let jsem pracoval pro Oxfam (mezinárodní organizaci, která bojuje proti světové chudobě) a přestěhoval se do městečka Garstang v severozápadní Anglii. S místní skupinou jsme pořádali různé akce na podporu fair trade. Možná vás to překvapí, uběhly roky a my zaznamenali pramalý úspěch. Ani v místním kostele neměli zájem. Nevzdali jsme to. Že je něco obtížné, neznamená, že je to nemožné. Na počátku roku 2000 jsme uspořádali hostinu o třech chodech z lokálních a fairtradových surovin. Pozvali jsme na ni místní důležité aktéry: zástupce škol, církevních sborů a obchodníky. Namísto peněz za jídlo jsme je však poprosili o oficiální deklarování podpory fair trade. To byl zlomový moment. Ve veřejné podpoře totiž spočívá úspěch kampaně Fairtradová města. V našem městečku se poté přidali i lidé z radnice. Nakonec jsme měli tolik podporovatelů, že jsme si v dubnu 2000 troufli prohlásit se za Fairtradové město.

Proč jste začal podporovat fair trade, čím vás oslovil?

Bylo to od doby, kdy jsem začal pracovat v Oxfam. A konkrétně velká hudební charitativní akce Live Aid v roce 1984 na podporu hladovějících v rozvojových zemích. Vycházím z toho, že chudoba je lidským výtvoem a je možné jí čelit. Pro mne je nepřijatelná. Humanitární pomoc je potřebná. Uvědomil jsem si ale, že je také nutné šířit informace u nás. Aby si lidé uvědomili, že je možné chudobu zarazit. Například spravedlivějším nastavením obchodu. Znamená to nedávat peníze na charitu, ale platit za férové pracovní podmínky.

1 Markéta Vinkelhoferová, pracuje v Ekumenické akademii.

2 Článek vyšel v Pravém domácím časopise 12/2014.

Kde všude jsou fairtradová města? Jak vypadá situace ve světě?

V Británii máme už téměř šest set Fairtradových měst – včetně vesnic, ostrovů i celých regionů. Na celém světě je jich 1.575, do kampaně je zapojeno celkem třicet zemí na všech kontinentech. Například Soul, hlavní město Jižní Koreje, nyní pracuje na tom, aby se stalo největším Fairtradovým městem planety. Zatím toto prvenství drží Londýn. Nesmím ale zapomenout zmínit, jakou mám radost, že kampaň probíhá i v rozvojových zemích – v Kostarice, Ghaně či Indii.

Jak se vám líbila návštěva ČR?

Fantastické bylo vidět tolik zapojených mladých lidí. Byli jsme ve fairtradové základní škole v Litoměřicích, kde mne potěšilo nadšení žáků pro věc. Také mi došlo, že je to u vás opravdu kampaň s velkým K. A že těžkosti, o kterých jsem slyšel, jsou hodně podobné těm v jiných zemích. Například že je tu stále hodně lidí, kteří o fair trade neslyšeli. Jiní by zase kupovali, kdyby bylo k dispozici více fairtradového zboží. Už slyším obchodníky, jak namítají, že širší sortiment přijde s větší poptávkou. Anebo si vezmeme mýtus o tom, jak jsou fairtradové věci drahé. V raných dobách mohly být výrobky nevalné kvality za vyšší cenu. Ale nyní ceny závatné nejsou a kvalita je slušná. Musíme si uvědomit, že se jedná o luxusní zboží, které je zbytné. Čokoládu k životu přece nepotřebujeme.

Kampaň fairtradová města: co pro nás v Litoměřicích znamená fair trade?

Hana Tobiášová¹

„Město Litoměřice se v roce 2011 rozhodlo připojit se k celosvětovému hnutí za spravedlivější ekonomické vztahy mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, k hnutí, které stojí na rovných příležitostech, odpovědném obchodním partnerství a šetrném přístupu k lidem a přírodě. Město podporou fair trade naplňuje veřejné politické cíle v oblasti udržitelného rozvoje, deklarované v několika zásadních dokumentech mezinárodních (Agenda 21, Smlouva o založení Evropského společenství, Usnesení Evropského parlamentu o Spravedlivém obchodu a rozvoji) i národních (Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, Státní politika životního prostředí ČR).

Jsme si vědomi toho, že životní a pracovní podmínky lidí v rozvojových zemích můžeme do značné míry ovlivnit svým spotřebitelským chováním. Proto volíme eticky obchodovatelné produkty, které nám dávají jistotu, že při jejich výrobě nedochází k porušování lidských a pracovních práv, práv dětí a nevratnému poškození životního prostředí. Respektujeme a podporujeme fair trade jako účinný nástroj rozvojové spolupráce.“

Deklarace Města Litoměřice z 27. 4. 2011

Litoměřice jsou od roku 2002 Zdravým městem. To znamená, že uskutečňují konkrétní akce a zavádějí opatření, která zlepšují kvalitu života obyvatel, podporují zdraví a nezátěžují životní prostředí. Když je město nejen Zdravé, ale také férové, znamená to, že nevidí jen samo sebe, ale dívá se též za hranice státu, světadílu a zajímá ho, zda to, co se tam děje, není na úkor jiných. To bylo motivací města Litoměřice stát se Fairtradovým městem.

S financováním na počátku pomohl mezinárodní projekt „Aware&Fair – městské hry a kampaň“, jehož partnerem bylo Město Litoměřice. Hlavním cílem projektu bylo šířit povědomí o Rozvojových cílech tisíciletí a fair trade,

¹ Hana Tobiášová, koordinátorka Fairtradového města Litoměřice.

jako způsobu, jak se do naplňování Rozvojových cílů tisíciletí může zapojit každý z nás.

Za účelem osvěty jsme uspořádali mnoho akcí. Od roku 2011 pravidelně, vždy druhou květnovou neděli, slavíme Světový den pro fair trade formou férové snídaně. Současně s tisíci dalšími lidmi na celém světě, po boku svých blízkých a přátel, přinášíme a konzumujeme fairtradové a lokální produkty, abychom dali najevo svůj zájem o téma spravedlivého obchodu a zodpovědné spotřeby. Během snídaně vždy soutěžíme o nejlepší férovou buchtu. Ceny jsou samozřejmě fairtradové.

Na začátku projektu jsme společně s Asociací školních sportovních klubů České republiky spojili myšlenky fair play a fair trade skrze soutěže školních družstev a doprovodné aktivity pro veřejnost s mottem: „Férově ve sportu i v životě“. Akci podpořili svou přítomností olympionici. Byly pomalovány fotbalové-gólové stěny metodou graffiti na téma Rozvojových cílů tisíciletí. Vyzkoušeli jsme si slepeckou dráhu, jízdu na ekoskútrech, in-line jízdu zručnosti, kin-ball a další aktivity.

Nesoustředíme se pouze na potravinové výrobky, ale propagujeme i fairtradové oblečení. Již třikrát měli obyvatelé Litoměřic možnost zhlédnout módní přehlídku z fairtradové biobavlny. Tato bavlna není chemicky ošetřována, je ručně sbírána, a tím poskytuje zaměstnání více lidem. Rovněž šperky, které modelky předvedly, byly vyrobeny ručně a výnosy z prodeje přímo pomáhají v chudých komunitách. Módní přehlídky byly prodejní. Koupí fairtradového oblečení jsme dali pěstitelům, řemeslníkům v rozvojových zemích příležitost uživit se vlastní prací za důstojných podmínek.

V místní knihovně probíhala interaktivní výstava Supermarket Svět, na které se děti litoměřických škol dozvěděly, kdo, kde a jak vyrobil zboží naší denní spotřeby. Měly možnost zvážít své oblečení, rozebrat mobil v nadživotní velikosti či zaplatit za čokoládu pěstiteli kakaovníku. Dozvěděly se tak něco o okolnostech výroby věcí i o pozadí mezinárodního obchodu. Současně v prostorách knihovny probíhala výstava velkoformátových fotografií z afrického Malawi od německého fotografa Kiêna Hoàng Lê.

V říjnu 2012 se nám podařilo v Litoměřicích zorganizovat vůbec první Národní fairtradovou konferenci, která přilákala přes 80 účastníků z celé republiky. Hlavním cílem bylo dát účastníkům maximum kvalitních a praktických informací a vytvořit prostor pro vzájemnou inspiraci a sdílení zkušeností. Hostem konference byla Jenny Foster z Velké Británie, která pracuje již osm let jako koordinátorka programů fair trade v Bristolu – v jednom z „nejzele-

nějších“ měst Evropy. Zúčastněné inspirovala především ve způsobech zapojení místních obchodníků do fair trade a získávání veřejné podpory pro své kampaně. Konference obsahovala i další příklady dobré praxe. Při panelové diskusi měli účastníci příležitost vyjasnit si otázky, které v souvislosti s fair trade vyvstávají.

Další zajímavou aktivitou byl i divadelní workshop „Jeden svět“, kdy se sešli herci ze dvou litoměřických ochotnických souborů a během jediného dne pod režijním vedením Abdelfattaha Diouri společně vytvořili scénář hry, kterou nastudovali a večer hráli pro veřejnost. Tématem byly Rozvojové cíle tisíciletí. Stejný workshop tento marocký režisér vedl i v partnerském městě Blantyre (Malawi).

Usilujeme o to, aby se do prodeje spravedlivě obchodovatelných produktů zapojilo v Litoměřicích co nejvíce provozoven. Za tím účelem jsme ve spolupráci s dětmi z dětského zastupitelstva a fairtradové Masarykovy ZŠ osobně oslovili prodejce v Litoměřicích (obchody, supermarkety, cukrárny, kavárny, restaurace, školní bufety, novinové stánky, čerpací stanice, apod.), poučili je o spravedlivém obchodu a požádali je o zvážení možnosti prodeje fairtradových produktů. Provozovny, které v maloobchodní síti nabízí produkty ze spravedlivého obchodu, obdrží z rukou starosty města certifikát Fairtradová provozovna města Litoměřice. Do současné doby byl certifikát udělen 14 provozovnám. Udělením certifikátu město Litoměřice vyjadřuje poděkování a podporu všem obchodům a restauracím, které se aktivně zapojily do podpory fair trade tím, že nabízejí svým zákazníkům produkty pocházející ze spravedlivého obchodu. Majitel certifikátu získá možnost prezentovat svoji provozovnu na internetových stránkách města, samolepku s grafickým označením Fairtradové provozovny a možnost propagace v médiích.

Centrální školní jídelna, která vaří pro více než 4 tisíce strážníků, nabízí denně ve všech svých provozovnách fairtradový čaj.

V letech 2011 - 2013 se na 3100 dětí a studentů, 130 učitelů, 550 obyvatel Litoměřic dozvědělo o Rozvojových cílech tisíciletí a fair trade prostřednictvím různých seminářů a workshopů.

Aby vzdělávací činnost mohla pokračovat i po skončení projektu, nechali jsme zhotovit příručku pro učitele „Jak vnímáme Afriku“. Jedná se o soubor pomůcek pro pět aktivit, které představují program na sebe navazujících částí, kde se postupně dostáváme od toho, jak žáci vnímají Afriku a její problémy, až k diskusi o možných řešeních těchto témat. Aktivitu jsou následující:

1. Slepá mapa Afriky (pohled na to, jak žáci vnímají Afriku, jaký druh informací o ní mají a jaké jim naopak chybí nebo jsou zkreslené)
2. Kde je to vyfocené? (jaké předsudky panují mezi žáky při pohledu na Afriku v porovnání s Evropou?)
3. Proč trpí lidé na světě hladem? (zamyšlení nad různými příčinami hladu ve světě)
4. Co je to chudoba? (diskuze o tom, jak vnímáme chudobu u nás a v jiných částech světa)
5. Jak mohu zmírnit světovou chudobu? (nastínění možných řešení problémů chudoby na různých úrovních – z pohledu jednotlivce, společnosti, politiků...)

Spolu se souborem aktivit učitelé zároveň obdrželi:

- mapu rozměr A0 „WHERE CAN FAIR TRADE TAKE YOU“ (Kam vás může zavést fair trade),
- dva krátké minutové filmy na CD, které zajímavou formou ukazují dva rozdílné světy - rozvinutý a rozvojový, a mohou vyvolat zajímavou diskuzi mezi žáky
- „Jak globálně vzdělávat“, katalog materiálů a nástrojů psaných v češtině určených pro globální rozvojové vzdělávání a multikulturní výchovu se zvláštním zřetelem k tématu fair trade.

Sadu aktivit obdrželi učitelé litoměřických a okolních škol a rádi s nimi pracují. Vzhledem k velkému zájmu učitelů z jiných měst ČR zvažujeme dotisk dalších souborů.

V šíření povědomí o Rozvojových cílech tisíciletí a fair trade nám napomáhají osvětové materiály, které jsme za tímto účelem nechali zhotovit a používáme je na akcích města:

- Leták „Jak fair trade pomáhá naplnit Rozvojové cíle tisíciletí“
- „Férový průvodce městem Litoměřice“ v atraktivním formátu
- Mapa fairtradových provozoven + Živá mapa fairtradových provozoven v Litoměřicích na internetu

- Leták „Litoměřice podporují spravedlivý obchod“
- Vlajka „Vaše rozhodnutí mění svět“
- Banner „Můžeme skoncovat s chudobou – Rozvojové cíle tisíciletí“
- Banner „Mysleme odpovědně, jednejme férově“
- Banner „Co znamená fair trade pro producenty z rozvojových zemí“
- Fairtradový cukr s logem Fairtradového města Litoměřice

Atraktivním osvětovým prvkem je hrací stojan s otočnými kostkami, který byl po dva roky umístěn v prostoru mezi Domem kultury a základní školou Na Valech. Nyní se prvek nachází před Městskou nemocnicí v Litoměřicích, kde oslovuje jinou cílovou skupinu.

S koncem projektu jsme nesložili ruce do klína, v osvětě pokračujeme společně s partnery z řad neziskových organizací, příspěvkových organizací města (základní školy, knihovna, Dům dětí a mládeže), spolkem seniorů, dětským zastupitelstvem, aktivními občany, některými místními podnikateli. Zástupci těchto organizací a zájmových skupin tvoří Řídící skupinu pro podporu fair trade.

Již druhým rokem připravilo Fairtradové město Litoměřice a Řídící skupina pro fair trade malé granty na podporu fair trade v Litoměřicích. Na realizaci fairtradových akcí a aktivit může žadatel získat 100 % uznatelných nákladů projektu, maximálně však 4.000,- Kč. Cílem projektu je podpořit organizace i jednotlivce při organizování akcí na podporu férového jednání, odpovědného myšlení a spravedlivého obchodu, rozšířit spektrum aktivit o nové nápady. V roce 2014 bylo podpořeno celkem sedm projektů. Příspěvek získalo Hynkovo hravé divadlo, které nastudovalo divadelní hru „Zikmund a Hanzelka jedou do Afriky“. Podpořeny byly aktivity obecně prospěšné společnosti ShineBean prezentované na festivalu věnovaném Africe. S žádostí o grant na nákup fairtradových balíčků a omalovánků pro prvňáčky vysvětlujících základní principy fair trade uspěla i fairtradová Masarykova základní škola. Občanské sdružení ProLuka připravilo cyklus přednášek. Dvě byly věnovány kávě. Na třetí vystoupil zakladatel hnutí Fairtradová města Bruce Crowther, který byl nadšen, jak zde lidé spravedlivý obchod podporují. Myšlenku fair trade podpořila knihovna v rámci projektu „Město čte“ a dvěma tvořivými workshopy. Spolek LiPen zase prezentoval fair trade seniorům. Cyklus akcí zakončila v říjnu Základní škola Na Valech akcí „Pečou s námi maminky

fairtradové svačinky“. O granty byl veliký zájem, akce se setkaly s pozitivním zájmem veřejnosti. Plánujeme proto poskytnout malé granty na podporu spravedlivého obchodu i v příštích letech.

V roce 2014 jsme na Mírovém náměstí v Litoměřicích uspořádali společně s organizací ShineBean, která se orientuje na rozvojovou pomoc Africe, férový festival DUN DUN s bohatým celodenním programem pro školy a veřejnost. Doprovodné programy a workshopy probíhaly také v Knihovně K. H. Máchy a v Oblastním muzeu. Pro velký úspěch jsme letos akci zopakovali a africké bubny, módní přehlídka a tematické workshopy se tentokrát konaly v malebném prostředí parku V. Havla, kde je též oblíbené Fér kafe.

Při akcích pro veřejnost pravidelně vybíráme bicykly a cyklistické potřeby pro Afriku, brýle pro Afriku a od letošního roku i zdravotnické potřeby.

Na léto 2015 Zdravé a Fairtradové město Litoměřice připravilo soutěž pro všechny příznivce fair trade. Soutěž byla odstartována na Férové snídani dne 9. května a probíhala do 23. srpna 2015. Uvnitř soutěžní karty našel soutěžící seznam prodejen, kaváren a restaurací, kde může zakoupit fairtradový produkt. Pokud tak učinil, nechal si od prodejce potvrdit nákup do soutěžní karty. Za nalezení dalšího prodejního místa, kde lze zakoupit fairtradové produkty (a není uvedeno v kartě), získal soutěžící bonusové body. Soutěžící, kteří získali nejvyšší počet bodů (nakoupili fairtradové produkty v největším počtu provozoven) získali zajímavé ceny od místních pěstitelů. Všichni účastníci soutěže, kteří zakoupili fairtradové produkty v minimálně šesti provozovnách, obdrželi cenu v rámci akce U-ŽÍT Litoměřice.

Spolu s fairtradovým hnutím věříme, že můžeme měnit svět k čistšímu, zdravějšímu a spravedlivějšímu skrze naše každodenní spotřebitelská rozhodnutí.

Hnutí Transition Towns

Michaela Garguláková¹

„Budoucnost bez ropy může být lepší, než je naše současnost, pokud využijeme svou představitivost a kreativitu.“

Rob Hopkins

Transition Towns je původní název hnutí, pro které se dnes také používá adekvátnější označení Transition Initiatives, jelikož nejen města, ale také městské části, údolí, vesnice, ostrovy či poloostrovy se v poslední době čím dál častěji zapojují do Iniciativy přechodu.² Protože se ale v odborné literatuře stále vyskytuje spíše prvně zmíněné pojmenování konceptu, bude i v rámci tohoto textu používáno spojení Transition Towns (dále jen TT). Český překlad, který by zněl „města přechodu“, „města změny“³ či volněji „hnutí tranzice“,⁴ není příliš rozšířený, neboť nevystihuje zcela přesně původní anglofonní spojení.

Zakladatelem myšlenky i celého hnutí je britský aktivista, učitel permakultury a spisovatel Rob Hopkins,⁵ který v roce 2000 začal v irském městě Kinsale vyučovat jeden z prvních kurzů permakultury⁶ na světě.⁷ Vzhledem k velké popularitě mezi místními i zahraničními studenty se z kurzu stal dvouletý denní obor Praktická udržitelnost zahrnující oblasti jako design permakultury, organické zemědělství, přírodní stavby, udržitelné využívání dřevin, řešení konfliktů, ekologie a mnohé další. V rámci výuky byla v únoru 2005 pro širokou veřejnost pořádána konference „Kinsale v roce 2021: Společně směrem k úspěšné a udržitelné budoucnosti“,⁸ která dala vzniknout publikaci KEDAP (Kinsale Energy Descent Action Plan), jež popisuje hlavní problémy města a možnosti jejich řešení za omezení vysoké energetické spotřeby směrem k udržitelné budoucnosti. Akční plán se později stal základní ideou celého hnutí a inicioval další podobné komunitní projekty, které se rozvinuly ve známý koncept TT.⁹

1 Michaela Garguláková, studentka Fakulty tropického zemědělství na ČZU.

2 Hopkins, 2008: 87

3 Kalous, 2007

4 Vrbová, Janicki, 2012

5 Suchánková, Malíková, Rohelová, 2015

6 Pojem permakultura představuje koncept vytvoření systému trvale udržitelného způsobu života lidí a komunit v rámci vesnic, měst a jiných sídel.

7 Hopkins, 2008: 78

8 V originálním znění: "Kinsale in 2021: Towards a Prosperous, Sustainable Future Together"

9 Suchánková, Malíková, Rohelová, 2015

Čím přesně se tedy Iniciativa přechodu zabývá? Hlavním cílem je podpořit komunity v jejich schopnosti samostatně reagovat na problémy ropného zlomu a klimatických změn, a přispět tak ke zvyšování odolnosti vůči vnějším vlivům a obecnému štěstí ve společnosti.¹⁰ Sám autor popisuje Tranzitivní iniciativu jako „nově vznikající a vyvíjející se přístup k udržitelnosti na úrovni komunit, který se začíná objevovat ve společenstvích napříč světem.“¹¹ TT tedy může být označeno jako „místo, kde si komunita sama řídí proces, jenž pomáhá městu/vesnici/velkoměstu/sousedství stát se silnějším a šťastnějším.“ „Tyto komunity začaly rozbíhat projekty v oblasti potravin, dopravy, energií, vzdělávání, bydlení, odpadů, umění apod., jež jsou lokální odezvou malého měřítka na globální problémy klimatické změny, ekonomické problémy a ztenčující se zdroje levné energie.“¹² Ústřední roli v celém konceptu hraje důraz na změnu, která je vedena komunitou samou, tedy zespoda. Dále se hnutím prolíná 8 hlavních principů, jež odlišují TT od ostatních přístupů. Ve zkratce mohou být popsány následovně:¹³

- 1. Pozitivní vize budoucnosti** - jasná, realistická představa toho, čeho chceme dosáhnout.
- 2. Inkluze a otevřený přístup** - zapojení široké veřejnosti, nehledě na věk, vyznání, povolání či politickou příslušnost.
- 3. Informování a osvěta** - poskytovat věrohodné a srozumitelné informace o tématech klimatických změn a ropného zlomu.
- 4. Odolnost** - důležitost zvyšování kapacity prostředí vyrovnávat se s možnými šoky, vytváření společnosti s nulovou uhlíkovou stopou.
- 5. Psychologický pohled na věc** - na problémy nejsme sami, jako komunita můžeme dosáhnout změn.
- 6. Věrohodná a vhodná řešení** - vize systému jako celku, návrh komplexních řešení.
- 7. Sdílení zkušeností a síťování** - vytvoření systému sdílených zkušeností pro všechny.
- 8. Subsidiarita** - sebeorganizace a rozhodování v rukou jednotlivých iniciativ, tedy decentralizace na odpovídajících úrovních.

¹⁰ Hopkins, Lipman, 2009: 7

¹¹ Hopkins, 2008: 87

¹² Transition Network 2011 v Klenovská, 2011: 12

¹³ Hopkins, 2008: 90; Hopkins, Lipman, 2009: 7-8; Transition Network B, 2015; Klenovská, 2011: 22-26

Za zásadní východiska iniciativy mohou být označeny globální problémy světa, za které stoupenci TT považují zejména změny klimatu a ropný zlom. Zatímco klimatické změny, vyvolané antropogenně podmíněným zesílením skleníkového efektu atmosféry,¹⁴ jsou všeobecně známé, ropný zlom je méně mediálně zpopularizovaným tématem. Nejedná se o vyčerpání ropy, ale o stav, kdy už není možné těžbu zvyšovat, jelikož se zásoby v konkrétním ložisku dostávají za polovinu, a tedy produkce ropy začíná klesat. S klesající nabídkou pak logicky roste cena za barel, což v nejbližší době bude znamenat deficit levné ropy a v dlouhodobějším výhledu vyčerpání všech zásob.¹⁵ Nelze přesně určit, kdy k ropnému zlomu dojde, nicméně Hopkins na základě vědeckých poznatků uvádí, že celosvětová produkce ropy a dalších neobnovitelných zdrojů energie se již v tomto bodě ocitla anebo má velmi blízko k jeho dosažení.¹⁶ Ropu je navíc prakticky nemožné při dnešním stavu poznání a dostupných technologiích nahradit, proto s ohledem na závislost současné civilizace na ropě a ropných produktech bude zřejmě cestou budoucnosti hledání alternativ.¹⁷

Komunitní experiment TT nabízí praktický návod, jak takový alternativní způsob žití vytvořit, viz 12 kroků k tranzici.¹⁸ Zásadní je „změna kultury směrem k udržitelnému způsobu života, lokalizace, potravinová a energetická soběstačnost a zejména funkční místní komunita, která si svoje prostředí k životu navrhuje a organizuje podle společné dohody.“¹⁹ V praxi obvykle samotnému vzniku TT předchází informování komunity o tématech klimatických změn a ropného zlomu prostřednictvím seminářů, debat s odborníky či workshopů, které jsou organizovány lidmi aktivně zapojenými do iniciativy. Z široké veřejnosti se potom zformují pracovní skupiny obyvatel se zájmem o rozličná témata podle vlastního výběru.²⁰ Mezi hlavní oblasti aktivit patří následující:²¹

- **Potraviny** - lokální ekologická produkce a spotřeba potravin, sdílení výpěstků ze zahrádek a komunitních pozemků pro pěstování ovoce a zeleniny, systém doručování potravin z farmy na trh, podpora samozásobitelství, vzdělávací kurzy pro začátečníky v oblasti zemědělství a zpracování potravin.
- **Doprava** - přizpůsobování se životu bez automobilů či sdílení jednoho automobilu ve více rodinách, schéma kolektivní dopravy - svoz a rozvoz dětí,

14 Sobocká a kol., 2005:8

15 Nováček, 2007

16 Hopkins, 2008: 14

17 Nováček, 2007

18 Hopkins, 2008: 98-112

19 PermaNet, 2015

20 Klenovská, 2011: 30

21 Hopkins, Lipman, 2009: 18-21; Kalous, 2007; Klenovská, 2011: 30-31; Vrbová, Janicki, 2012

hromadné organizování nákupů, používání cyklistické dopravy, omezení cestování na velké vzdálenosti.

- **Energie** - využívání obnovitelných zdrojů energie, zakládání komunitních energetických společností, výuka v oblasti šetření energie.
- **Recyklace, opravy** - vzdělávání v oblasti recyklace odpadů, omezení spotřeby, opravy, vylepšování a znovu užití již použitého - oblečení, nábytek, spotřebiče, vytváření nových pracovních míst na částečný úvazek v této oblasti.
- **Místní ekonomika** - organizovaný obchod a směna na barterovém principu, vytváření vlastní lokální měny, cílená podpora místních podniků, firem, restaurací, producentů potravin atd.
- **Sociální aspekt** - bohatý sociální život, pořádání společenských akcí, podpora budování důvěry a spolupráce ve společnosti.
- **Místní samospráva** - aktivní působení pracovní skupiny na členy lokálních samospráv při vytváření místních politik, propojování potřeb ostatních aktivit TT s činnostmi místních orgánů.
- **Podpůrné skupiny** - řešení konfliktů, emocionální podpora, koordinace aktivit.

Zastřešující organizací všech TT je „Transition Network«, spol. s r.o., charitativní organizace, která si klade za cíl především inspirovat, spojovat, podporovat a vzdělávat komunity, jež se samo-organizují okolo modelu přechodu a vytvářejí tak iniciativu obnovující odolnost prostředí a redukující emise CO₂.²² Mezi hlavní činnosti patří pořádání konferencí, školení, webových seminářů, vydávání knih, filmů, bulletinů, příruček a jiného. V současnosti je u této organizace registrováno přes 1800 tranzitivních iniciativ, z nichž asi polovina se nachází v přípravné fázi. Celkem se iniciativy rozšířily do více než 60 zemí světa.²³ Jednoznačné prvenství v jejich počtu drží Velká Británie, dále pak Austrálie, Spojené státy americké a Nový Zéland. Mezi nejznámější TT patří v Anglii Nottingham, Bristol, Stroud či Brixton, v Irsku již zmíněné Kinsale a v USA třeba Portland či Montpellier. V České republice se cestou změny vydalo například město Příbor; prozatím ale žádná česká komunita registrována jako TT není.²⁴

22 Transition Network A, 2015

23 Suchánková, Malíková, Rohelová, 2015; Vicinia 21, 2011

24 Hopkins, Lipman, 2009: 4-5

Prvním a tedy nejstarším existujícím městem přechodu je Totnes, dále jen TTT (Transition Town Totnes) z jihoanglického Devonu.²⁵ Koncept zde byl oficiálně spuštěn v roce 2006 a od té doby již vzniklo 39 projektů, které pro město vygenerovaly příjem v přibližné hodnotě 861 tisíc britských liber, tedy asi 32 mil. Kč. Z celkových 8 tisíc obyvatel se do aktivit hnutí zapojilo již 3270 lidí.²⁶ Hlavním cílem TTT je najít a rozvinout způsoby, jak omezit produkci emisí a závislost na fosilních palivech, čímž se posílí schopnost totneské komunity vyrovnat se s ropným zlomem, klimatickými změnami a ekonomickou krizí.²⁷ Tranzitivní komunita Totnes již za svou existenci dosáhla značných úspěchů s konkrétními výsledky. Ani ne rok od vzniku prvních projektů již město začalo vydávat vlastní měnu „totneskou libru“, která je směnitelná za 0,95 britské libry. Funguje v podstatě jako poukázka na zboží a jejím hlavním smyslem je udržet peníze ve městě. Dále radnice vytvořila seznam městských pozemků vhodných pro zakládání zahrádek, aby tak pomohla lokalizaci zásobování potravinami. Jedna z pracovních skupin zaměřených na energii se zasloužila o vznik městské s.r.o., jež doručuje levnou energii z obnovitelných zdrojů. Jiný projekt v oblasti energie díky vládnímu grantu nakoupil 50 systémů slunečního ohřevu vody, které byly distribuovány do zapojených komunit. Co se týče dopravy, začal již v Totnesu fungovat systém sdílení automobilů v rámci společenství.²⁸ Bylo spuštěno také mnoho dalších projektů v nejrůznějších oblastech (recyklace lepenkových krabic, vzdělávání, sdílené bydlení, spoluúčast na rozhodovacích procesech atd.), díky kterým se Totnes stal vzorem pro další města přechodu po celém světě.²⁹

Literatura

1. Hopkins R. 2008. The Transition Handbook: From Oil Dependency to Local Resilience. Totnes: Green Books. 134s.
2. Hopkins R, Lipman P. 2009. Who we are and what we do. Totnes: The Transition Network Ltd. 24s.
3. Kalous J. 2007. Britské listy: Města změny - jak se britská města připravují na ropný zlom. Dostupné na <http://blisty.cz/art/35752.html>
4. Klenovská H. 2011. Transition Towns ve Velké Británii: koncept a realita [Mgr.]. Brno: Masarykova univerzita, 115s.

²⁵ Kalous, 2007

²⁶ Transition Network C, 2015

²⁷ Transition Town Totnes B, 2015

²⁸ Kalous, 2007

²⁹ Transition Town Totnes A, 2015

5. Nováček P. 2007. Budoucnost už není tím, čím bývala. *Envigogika* 3 (2).
6. PermaNet. 2015. Transition - hnutí změny kultury. Dostupné na <http://www.permanet.cz/projekty/transition-hnuti-zmeny-kultury/>
7. Sobocká J, Šurina B, Torma S, Dodok R. 2005. Klimatická zmena a jej možné dopady na pôdny fond Slovenska. Bratislava: Výskumný ústav pôdoznalectva a ochrany pôdy. 48s.
8. Suchánková A, Malíková A, Rohelová D. 2015. Školská 28: Transition Towns - Rob Hopkins a iniciatívy prechodu v dobe ropného zlomu. Dostupné na <http://skolska28.cz/transition-towns>
9. Transition Network A. 2015. About Transition Network. Dostupné na <https://www.transitionnetwork.org/about>
10. Transition Network B. 2015. Principles. Dostupné na <https://www.transitionnetwork.org/about/principles>
11. Transition Network C. 2015. Totnes. Dostupné na <https://www.transitionnetwork.org/initiatives/totnes>
12. Transition Town Totnes A. 2015. Groups and projects. Dostupné na <http://www.transitiontowntotnes.org/groups/>
13. Transition Town Totnes B. 2015. Our aims and objectives. Dostupné na <http://www.transitiontowntotnes.org/about/who-we-are/aims/>
14. Vicinia 21. 2011. Co se skrývá za podivným názvem „Město změny“? Dostupné na <http://vicinia.webnode.cz/mesto-zmeny-transition-town/>
15. Vrbová D, Janicki K. 2012. Český rozhlas: „Transition towns“ – nový projekt o soběstačnosti komunit. Dostupné na http://www.rozhlas.cz/cro6/tipy/_zprava/transition-towns-novy-projekt-o-sobestacnosti-komunit--1051196

Jak se zapojit do udržitelných aktivit ve městě? Jaké alternativy lze najít v České republice a v zahraničí? Brožura Města v rozvoji představuje příklady dobré praxe zaměřené na udržitelné životní prostředí, význam participativního rozpočtování, potravinovou soběstačnost, využití zelených prostor a potenciál světových městských iniciativ.

Vydala Ekumenická akademie
Praha, 2015

Ekumenická akademie
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
IČ: 638 36 009

www.ekumakad.cz

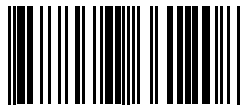
Brožura vznikla v rámci projektu
„TriNet Global – Místní správa,
podnikatelský sektor a univerzity
jako nositelé změny“.

**Ekumenická
akademie**

ISBN: 978-80-87661-20-8

9 788087 661208

Dokument vznikl s finanční podporou Evropské unie. Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat za oficiální stanovisko Evropské unie.

**ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ**

**náš svět
naše důstojnost
naše budoucnost**

**2015
Evropský rok
pro rozvoj**

C E R T I F I K O V Á N Ě